

Poštalna plačana v gotovini.

MODRA PTICA LETO VIII

LETO 1936/37

ŠTEV. 4

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemaajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 4. ŠTEVILKE

MAREC

Aleksander S. Puškin — Božo Vodušek: Zdravica

Bogomir Magajna: Jerinova Lida

Anton Podbevšek: Neznani Jakopič

— Govor F. M. Dostojevskega o Puškinu

Janko Lavrin: Tvorni skepticizem

Razno

ZDRAVICA

(19. oktobra 1831 ob prazniku liceja, zavoda, kjer se je bil Puškin šolal.)

ALEKSANDER S. PUŠKIN

O vsakem letu, ko licej
svoj posvečeni dan obhaja,
se bliže stiskamo kot prej
in zmeraj bolj nas strah navdaja,
obraz zmeraj bolj temni
pogled na zvečane vrzeli,
vse tiše trkanje zveni,
manj se nam da, da bi zapeli.

Res, dvajset let je mimo nas
že šlo, in kaj smo doživeli?
ni carja; Moskvo je tačas
požar požgal, Pariz smo vzeli,
izdihnil je Napoleon,
zbudili so se Grki k slavi,
ob prestol je že nov Burbon;
in drugič mir je po Varšavi.

Tako so meteži krvi
se nas že zgodaj dotaknili,
in sredi hrupnosti gostij
smo se velikokrat zresnili;
usoda nam je kot možem
dovolj resničnih ran zadala;
in sredi nas je smrt, očem
nevidna, žrtve izbirala.

Tam prazni sedeži stoje,
zaman oko šest znancev išče:
oni raztreseni leže
in spe, ta vržen na bojišče,
ta v tuji zemlji, ta doma,
ko sta morda ga pokopali
bolezen ali bol srca,
in mi za vsakim smo jokali.

Na vrsti sem jaz sam, se zdi,
od Delvigovega vabila
gnan, ki sva z njim nekdanje dni,
živahne in žalostne, delila,
in mlade pesmi in pogum
in up, kaj še bodočnost skriva —
zdaj daleč, genij, sredi trum
preljubih senc od nas prebiva.

Prijatelji, še bolj ozko,
še bolj zvesto se v krog združimo,
za rajnke je dovolj bilo,
zdaj živim z upanjem napijmo:
da bi se, upajmo, še kdaj
ob prazniku liceja zbrali,
objeli vsi, kar nas je zdaj,
in novih žrtev spet ne zbali.

Prevedel Božo Vodušek

JERINOVA LIDA

MAGAJNA BOGOMIR

Bila je doma tam nekje pri Brežicah. Njen oče, krojač, je bil star pijanec in je namlatil njeno mater bodisi s palico, bodisi s pestjo vsaj enkrat na teden. Morda se mu je to zdelo potrebno, ker je bila žena skoraj pol mlajša od njega. Imela je namreč komaj štiri in trideset let. Na tak način si je posili ohranil njeno ljubezen; saj na kak drug način bi bilo res nemogoče. Leta in pijančevanje sta mu ubila vso moško moč, zaljubljenosti pa ne. Saj je bila žena tako polna življenja in vseh ženskih zanimivosti, da je vsakdo zijal za njo. Žena je te ljubeznivosti prenašala toliko časa, dokler ni starega zadela kap in so ga tri dni pozneje odnesli pod zemljo. Prav nič ni odlašala. Peljala je štirinajstletno Lido k premožnemu kmetu, ki jo je takoj najel za pastirico in se nato napotila iskat denarja, sreče in užitka v Zagreb, odkoder je izginil vsak sled za njo.

Z Lido so imeli pri kmetu dosti veselja. Vso hišo je napolnila z veseljem klepetanjem in s čudaskimi pripombami, katerim so se vsi krohotali, dasi deklica sama ni vedela, zakaj se tako režijo. Take besede je slišala poprej doma vsak dan. Gmajna tam nad bregovi Save je odmevala po cele dneve od njenih pesmi, ki jih je znala dolgo vrsto. Strastno je ljubila gozd, dasi se tega ni zavedala. Ure dolgo je strmela na debele sivobeke rogovile bukev in na razpokana debela hrastov. Z odprtimi usti je zijala na staro sovo uharico, ki je v mračnem gozdu molela glavo z nekega dupla in imela zaprte oči. »Bog ve, kaj si misli ta sova.« — Bog ve, kaj si je mislila Lida sama. Če bi jo kdo povprašal o tem, bi se zagledala vanj z velikimi rjavimi očmi, potem bi zamižala za hip in nato planila v nezadržan smeh, ki bi trajal toliko časa, da se ne bi začela dušiti od

njega. Tudi bi se zaman trudili dognati, kaj je mislila takrat, ko je po uro dolgo stala vrh hriba in strmela po neskončni dolini Save in so se ji pri tem premikale ustnice, kakor bi se z nekom pogovarjala. Neko popoldne, ko so krave v senci prežekovale, se je zgodila prav čudna stvar. Ko je Lida pojužinala kruh in nekaj slanine, se je naenkrat zagledala v velikanske oči črne krave. Te oči so bile nepremično uprte vanjo. V Lidinih pa se je zazrcalila groza, usta so se ji skremžila na jok, hotela je odmakniti svoj pogled, pa ni mogla. Naenkrat se ji je zazdelo, da se je kravji prežekujoči gobec razmahnil v porogljiv posmeh. Lido je zgrabilo čudno, boleče občutje, planila je kvišku, zgrabila šibo in začela na vsa moč pretepati kravo z udarci, ki so kar deževali po živali. Preteपालa je z grozo in s sladkim občutjem obenem. V prvih hipih presenečena žival se je urno dvignila in zbežala proti gozdu. Lida pa je tekla za njo in jo vedno z večjim besom šibala, dokler se naenkrat ni iztreznila. Obstala je otrpla na mestu in neskončno začudena, saj drugače se ni kaj takega nikoli pojavilo v nji in je vedno ozmerjala tiste pastirje, ki so preveč preteпали živino. Zgrabil jo je potem sram in pekoča vest in več kot sedem dni ni bilo slišati njenega petja po gričih. Takrat je imela štirinajst let.

V zimi skoraj ni imela drugega opravila kot molzenje krav. Posedala je pred vimenom na pručici in ji je zelo ugajalo, ko je sikalo mleko v golido. To sikanje ji je služilo za takt raznim pesmim, ki jih je med molžo prepevala. Prav tako so v taktu polzeli njeni prsti po debelih kravjih sescih. Molža ji je zelo ugajala in ni hotela tega opravila prepustiti nikomur. Včasih pa je mesto hlapca kidala izpod krav. Hlapec je bil star in se je takoj upehal. Pa se ji je zasmilil. Izpodrecala si je krilo, sezula čevlje, zavihala rokave in znesla potem z vilami kravjeke najprej na velik kup k lini v hlevu, ko pa je vse znesla, jo je vprašal hlapec, ki je medtem lenaril na kupu listja v kotu: »Lida, ali si znesla?« — »Znesla sem,« je odgovorila. »Torej, če si znesla, pa začni kokodakati.« — Na to pripombo sta se začela oba režati in režala sta se minute dolgo, čeprav je hlapec ponovil to smešnico že kdo ve kolikokrat. »Kako naj kokodakam, ko nisem kokoš,« je pripomnila končno, zasadila vile v gnoj in ga začela odmetavati skozi lino na gnojšče. Ko je končala, je dvignil hlapec škafo, s katerim je napajal krave, ona je privzdignila krilo visoko čez kolena in hlapec je zlival vodo po nogah, ki so se umazale od kravjeka. Med tem opraviлом so mu kar žarele oči, toda ona ni tega opazila. Tudi jih ni opazila, ko jo je posadil čez kolena, se naredil za konja in jo metal s kolenom kvišku, posnemajoč s tleskajočim jezikom dirjanje konja. Pravi konj pa je stal v kotu in čeprav bi stara mrha nikomur ne mogla napraviti kaj žalega, se ga je vendar Lida neznansko bala. Kadarkoli jo je pogledal, je imela občutje, da jo bo sunil s kopitom in se ga je izogibala v velikem loku. Ta konj se ji je včasih prikazal v sanjah. Pridrvel je naenkrat po cesti za njo, jo zgrabil z belimi bleščečimi se zobmi za krilo, jo bliskoma posadil na svoj hrbet in oddrvel z njo po cesti proti obzorju, kjer je pravkar zahajalo sonce in se je vsepovsod delal mrak. Peketal je in peketal kar naprej in naprej, včasih je zavil dolgi vrat nazaj proti nji, jo pogledal z gorečimi očmi, zavihal nozdrvi navzgor in se ji zarežal. Potem je naenkrat zmanjkalo ceste in konj je zaplaval z njo nad velikanskim prepadom čez dolino. V silni grozi se je prebudila. Te sanje so se ponavljale in je še naprej trepetala pred njimi, ko je razgrinjala rjuho

po kupu sena. Spala je namreč na kozolcu in le pozimi v hiši v mali sobici, iz katere pa je že v zgodnji pomladi ušla na kozolec. Na kozolcu ni bilo kakor v sobici celih trum bolh in kadar so minule težke sanje, je bilo silno lepo gledati skozi široko odprtino na nočno nebo, posuto z roji svetlih luči, med katerimi se je od časa do časa prikazal utrinek. Utrinke je opazovala z velikim zanimanjem, ker je bila prepričana, da umre ob vsakem utrinku neki človek nekje na svetu. V takih trenutkih se je včasih spomnila tudi na mater. Vedela je, da živi nekje tam v Zagrebu. Kaj dela tam, ji ni vedel povedati živ krst, čeprav je marsikoga izpraševala, zlasti tiste, ki so šli po opravkih v to mesto.

Na očeta se ni rada spominjala, zelo pa jo je bolelo, da je mati popolnoma pozabila nanjo in marsikdaj so jo radi tega v noči zalile solze. Saj se ji ni niti od daleč sanjalo o klavnem življenju zagrebških prostitutk. Vendar je par let upala, da se bo pripeljala mati neki dan v krasnem avtomobilu po njo in jo odpeljala s seboj. To upanje pa je vedno bolj bledele in končno se je začela na mater na tihem srditi. Srd pa se je polagoma izpremenil v zagrenjeno mržnjo in ni marala slišati, če je kdo napeljal pogovor na njeno mater. Nekoč pa se je prikazal prav velik utrinek. Zaplaval je skoraj po celi nebesni obli in utonil za kozolcem. V istem hipu je med tramovi zamolklo zaropotalo. Otrpnila je od groze in strmela v temo nad seboj. Tedaj je začutila, kako jo je neka hladna roka pobožala po licu. Hotela je zavpiti od strahu, hotela je zgrabiti za to roko, toda v hipu je vse skupaj nekam izginilo. Oči so ji postale silno trudne, celo telo ji je zajela čudna, skoraj prijetna toplota in začutila je, da so se ji ustnice žalostno nasmehnile. Ni vedela, da se je njena mati v teh trenutkih vrgla v Zagrebu z železniškega mostu v Savo. Vendar sta se ji kot sami po sebi prikradli dve solzi izpod trepalnic na lica in nato je utonila v sen. Prebudila se je zgodaj v jutru in se takoj spomnila, kaj je doživela v noči. Postala je zbegana radi tega. Nekaj čudnega se je moralo pripetiti. Očistila je s srajce senene bilke, pokleknila, sklenila roke v bogca in začela polagoma, polagoma moliti očenaš. Istočasno se je onkraj line dvigalo izza hribov sonce in jo razsvetljevalo z blede jutranjo svetlobo.

Njen gospodar je bil premožen človek in velik dobričnej, radi česar je bil priljubljen po celi vasi. Nabavil si je radijski aparat. Dve kravi je žrtvoval zanj. V njegovi hiši se je odslej zbiralo v zimskih večerih pol vasi. Ure dolgo so posedali ljudje pred aparatom, poslušali muziko, predavanja in novice, vmes pa so modrovali o najrazličnejših stvareh. Lida je vse pazljivo vlekla na ušesa. Sploh je bila, odkar so nabavili aparat, vedno kakor zamaknjena. Zdelo se je, kakor da bi z odprtimi usti požirala muziko. Kadar so sprožili kako znano pesem, so začeli fantje in dekleta prepevati, nad vsem zborom pa je donel Lidin glas. Kar žarela je in vse skupaj se ji je zdelo neznansko lepo, pa naj je donela pesem, najsi so pele trombe, gosli, harmonika ali karkoli. Gospodar je veličastno sedel tik aparata in vrtel vijake, ona pa je vzklikala: »To, to, to je lepo«, in zamahovala z rokami. Marsikdaj so napleli pogovor o Ljubljani. Skoraj vsak je že bil v njej, le ona ne. Odšli so v Ljubljano po opravkih ali pa kar v trumi na kako slavnost, potem pa so vedeli povedati o doživljajih v mestu same nenavadne stvari. Močno so pretiravali v opisih doživljajev, toda Lida je vse sprejemala za čisto resnico in vse skupaj se je v njenih možganih maličilo v nekaj pravično velikega. Ko bi ona mogla potovati

v tisto daljno čudovito mesto! V sanjah se ji je prikazovalo kot fata morgana, mesto vse v vrtovih, pogreznjeno pod zlate oblake. Same godbe krožijo med hišami. Ljudje hodijo v procesijah med palačami z gorečimi baklami v rokah. Matevžek je bil tam in je vse videl — pa tudi drugi —, deset tisoč prižganih bakel je korakalo po cestah in dvanajst velikih muzik, ki so tako donele, da so se hiše kar tresle. Neki večer je radio predaval o hipnozi. Vsi so napeto poslušali in potem dosti razpravljali o tem. »To ti je čudno. Tak človek naredi s teboj karkoli hoče. Pogleda te in ti moraš napraviti, kar se onemu zdi. Končno te ima lahko popolnoma v oblasti.« Lido je to predavanje zelo prevzelo. Mnogo je premišljevala o stvareh, ki jih je slišala in sredi sanj so se ji prikazale oči, ki so svetlo strmele vanjo. Tiste ure, ko je nepremično strmela proti obzorju in so se ji ustnice neslišno premikale, so postajale pogostejše.

Ko se je začela pomlad in se je delo pomnožilo, je gospodar odpiral radijski aparat samo ob nedeljah. Lida je zopet odhajala z živino na gmajno. Gospodar ji je ukazal, naj pase še to leto, drugo leto pa se bo preselila k poljskemu delu, »kajti sedaj si že skoraj dekle,« ji je rekel. Prehod v dekliško dobo ji ni delal težav, saj so jo starejše pastirice že dolgo poprej poučile o vsem. Prve mesece deklištva je bila sicer osata in slabovoljna, toda to se je naenkrat preobrnilo. Postala je zelo razigrana. Na gmajni se je začela krasiti s cvetjem in se minute dolgo ogledovala v zrcalu, ki ga ji je podaril hlapec. Ni bila tako lepa kot včasih njena mati. Bila je kakor ciganka, ki po navadi niso lepe, a je vendarle na njih vse mikavno in vabljivo. Ker je večinoma hodila bosa, so bila njena stopala široka in razpogačena in umazana od ilovice, čeprav si jih je marsikdaj umila. Lase si je sicer vsak dan parkrat počesala, toda grmovje jih je vedno znova zelo razkuštralo. Želela si je nove obleke, toda stara je bila še tako dobro ohranjena, da je sklenil gospodar kupiti ji novo delovno obleko šele drugo leto. Radi tega se je rob krila pomaknil precej daleč nad kolena in bluza jo je v prsih tiščala, dasi je morala, kadar je bila sama, odpenjati gumbke na nji in so potem silile mlade prsi izza srajce. Ta skoraj še otroška obleka pa je nenavadno poudarjala ljubko mikavnost vzbrstelega telesa.

Ni večje sreče na svetu od tiste, ko mlada dekleta prvič zapazijo, da so moške oči obvisile s hrepenenjem na njih. Pri Lidi se je to zgodilo drugače. Ko jo je neki večer hlapec posadil na kolena, da bi se šel konja, ga je nenadoma zmagalo in jo je v hipu privil krog prsi nase. Iztrgala se mu je v trenutku in srdito zastrmela v njegove oči in v njegov uvel obraz. Polastilo se je je mučno občutje, kakor da bi morala bruhati. Hlapec je od zadrege in sramu kar zakrivil usta. »Kozel stari, k Mici pojdi,« mu je rekla srdito, »k Mici, ki je stara petdeset let,« in zbežala iz hleva v skedenj, kjer so jo zalile solze. Vendar se je odslej s komaj prikritim hrepenenjem zazrla v tega ali onega fanta, ki je šel mimo nje ali ki je z njo govoril. Najimennitnejši se ji je zdelo Matevžek.

Matevžek je že dovršil sedemnajsto leto. Njegov oče je bil bajtar in je imel samo eno kravo in ob tej kravi je moral Matevžek prebivati na gmajni vso dobo paše, kar ga je neznansko trlo, saj so drugi moški pastirji pasli največ do petnajstega leta in še izmed teh so bili toliko stari komaj trije. Zadostil pa je tej užaljenosti nekoliko na ta način, da je postal neomejen vladar gmajne. Njegova povelja so morali ubogati brezpogojno

vsi pastirji in pastirice in če se je kdo predrznil ugovarjati mu, ga je ukrotil v eni sami minuti s svojo široko pestjo. Ker je že v šoli imenitno prepeval, ga je spravil kaplan med pevce na kor in se je tedaj s svojim sopranom meril z najboljšimi pevkami. Mutiral pa je že po dvajnstem letu v bas in so ga tedaj spravili na drugo stran med moške in tudi med njimi se je prav kmalu izkazal. To dejstvo je stopnjevalo njegovo veljavo med pastirji in pastiricami do vrhunca. Ni ga bilo, ki bi ne šel zavrniti njegove krave, če je hotela v škodo, ali ki bi je ne šel iskat, če se je zgubila. Lida je bila zaljubljena v njegov glas še preden se je razvila v dekle. Sama je bila dobra pevka, toda ni imela časa, da bi hodila k vajah — saj je štela njena čreda trinajst glav. Zato je tembolj spoštovala Matevžka in napeto prisluškovala v cerkvi njegovemu glaslu. Celo na kor se je spravila večkrat, čeprav so jo tam postrani gledali, in upirala oči bolj na Matevžka kot na oltar. Neznansko jo je razveselilo, ko je prepevala na enem hribu, pa se je na drugem kot v odgovor oglasila Matevžkova pesem. Potem je nastavila dlani v trombo k ustom in vpila: »Matevžek — priženi past na naše — tu je boljša trava!« — On se je razkoračil nazaj in zavpil: »Lida — saj pridem. Ali imaš kaj sira in kruha s seboj?« — »Matevžek, pridi, imam sira, kruha in suhih hrušk!« — »Lida — nikar vsega ne pojej — pridem takoj!« In nato je prignal čez dolinico svojo kravo k njeni čredi in pojedel Lidi skoraj vse, kar je imela s seboj. Prinesla pa mu je včasi tudi cigarinih čikov, ki jih je zavrzel njen gospodar, in te je Matevžek stlačil v orjaško pipo, ki si jo je napravil iz koruznega storža, zapalil in veličastno pokadil do dna, ne da bi mu postalo slabo. Ko je kadil, ga je Lida opazovala z nemim občudovanjem in spoštovanjem. Nič je niso motile številne pege na njegovem obrazu, dosti manj pa še seveda njegovi krasni, bujni črni kodri, ki so se v vitkih kriveh spuščali na čelo. To pomlad sta se dosti pogovarjala o tem, kako se ljubijo starejši ljudje, zlasti fantje in dekleta. Poželjivo sta pogledovala drug na drugega, a vselej sramežljivo oba povesila oči. »Prav za prav si tudi ti že lepa, Lida,« je rekel on. Smehljala se je v zadregi: »Prav za prav si tudi ti lep,« je rekla ona in nato sta zopet umolknila oba. »Kaj hočeš, pri nas imamo samo eno kravo,« je rekel on. »Kaj hočeš, jaz sem pa samo pastirica. Sicer pa ti zelo lepo poješ in zelo močan si,« je rekla ona. »In kaj mi naj vse to pomaga, ko sem samo pastir,« je rekel on. »Sedaj si pastir, toda ti si močan in lep in boš dobil bogato nevesto, morda Črnetovo Liziko in boš bogat,« je rekla ona. »Maram jaz za Črnetovo Liziko, saj je še smrklja in še objeti ne bi znala fanta,« je rekel on. Nato sta se zopet v zadregi nasmihala, se pogledovala in nista vedela, kaj bi.

Tisto junijsko jutro pa je kar kipel. Z vinogradov, s trat, iz šum, iz gozdov so se v rojih dvigale meglice, med katerimi so se lomili žarki vstajajočega sonca. Na vseh cvetkah so se lesketala krila metuljev, ki še niso mogli, otrpli od rose in hladu, poleteti. Vonj cvetja je bil tako gost, da bi ga bilo mogoče ujeti v dlan. V ozadju so v grmovju cvrčale ptice in nad dolino se je jata vran z besnim krakanjem borila s kraguljem. Sedela sta vrh najvišjega hriba in tesno skupaj in opazovala ta boj. Njemu so kar žarele oči: »Ne bodo ga premagale,« je rekel on. »Bodo ga premagale,« je rekla ona. »Boš videla.« — »Boš videl.« — Kragulj se ni hotel vdati. Vedno se je iztrgal iz trume in kot puščica hitro potem planil na eno izmed vran. Črno krdelo se je zaprašilo vanj. Iztrgal se je stokrat in stokrat napadel — toda končno je začel bežati v velikanskih omahu-

jočih lokih, braneč se med begom neprestano. Vsa slika je utonila nekje za drugim hribom. »Premagale so ga,« je rekla Lida. Matevžek je molčal.

Medtem je vedno više plavajoče sonce zmeraj bolj ogrevalo oba. Metulji so se dvigali trumoma s cvetk in poletavali krog njiju. »Vroče je,« je rekla ona in si odpela zgornji gumb tesne bluze. On ni rekel nič. Oči so se mu zapičile v nežno belino, ki se je zalesketala za srajco. V hipu je zagrabil Lido za ramena in jo zvrnil na hrbet, v hipu je zasadil svoje ustnice v njene. Občutila je neznansko srečo kot bi plavala nekje nad kakim rajem — prav nobene strasti ni čutila, kot da bi njeno telo ne imelo prostora. Vse bi bilo lepo, silno lepo, nič bi se ne branila, vse bi bilo kot v lepih sanjah — toda on se je spomnil, kako ljubijo fantje in dekleta in odrasli ljudje — hotel je tudi sam ljubiti tako — iztegnil je roko — zagrabil za kratko krilo in ga sunkoma potegnil navzgor — v istem hipu ga je ona zgrabila z obema rokama za vrat, ga treščila s sebe na levo, v prihodnjem hipu je že klečala na njem — oči so ji besno žarele — v nekaj trenutkih mu je razpraskala obraz. Čim bolj je praskala, tem večji bes se je je loteval in Matevžku je naekrat zalila kri ves obraz.

V začetku tega izpada je bil silno presenečen, potem se je s strahom zagledal v skoraj blazne oči, ki so žarele nad njim. Preplašil se je tako, da je popolnoma pozabil na obrambo. Šele ko ga je oblila kri, se je spomnil, da mora bežati. Z vso silo jo je zvrnil s sebe, planil na noge in jo ucvrl proti bližnji groblji kamenja. Stekla je še vedno besna za njim, toda naenkrat jo je minilo, kar v hipu. Obstala je kot začudena, z odprtimi usti. On se je postavil za grobljo, si z rokavom obrisal kri in šele sedaj se ga je polastila razdraženost in jeza. »Prekleta smrklija, sraka, ciganka, jaz ti bom že pokazal,« je zakričal, zagrabil kamen in ga zagnal proti nji. Nemo se je izognila kamnu in drugemu in tretjemu in ostalim, ki so frčali proti nji. Polastila se je je neizmerna bridkost: smrklija, sraka, ciganka, je zvenelo v njenih ušesih. »Matevžek, saj nisem hotela,« je kriknila in se vrgla na tla z glasnim jokom. Njemu je tedaj zrastel greben. Prikorakal je z dvignjeno glavo k nji in jo brenil z boso nogo: »Le pozkusi komu izklepetati, kaj si mi naredila, pa ti bom zbil glavo z ramen. Da se mi več ne prikažeš blizu!« — Okrenil se je, odšel po svojo kravo in jo odgnal na drugi hrib.

Odslej je prvič in živo ljubila. Noč in dan je mislila na Matevžka. On je postopal med drugimi pastirji in pastiricami ves obrazgotinjen in se jim lagal, da je pridrčal po strmini z glavo naravnost v neko gosto robido. Lida pa je samevala na svojem hribu in ure in ure prisluškovala, kdaj bo Matevžek na drugem hribu zapel. On pa se ni oglasil dneve in dneve dolgo. Ko ga je neki dan zagledala na drugi strani dolinice, je zopet nastavila dlani k ustom: »Matevžek, pridi, ti bom nekaj povedala! Imam zate nekaj dobrega. Imam orehe in sira.« — Prislonila je dlan za uho in prisluhnila, kdaj bo priplaval njegov glas nazaj. Po nekaj sekundah je res priplaval: »Smrklija, sraka, ciganka!« — Besede so jo bile bolj kot bi jo bil kdo s pestjo v obraz. Zaihtela je zopet. »Saj sama nisem hotela, saj sama ne vem, kako se je vse to zgodilo.« — Spomnila se je, da mora, mora k njemu in mu vse skupaj pojasniti. Mu bo povedala, da misli noč in dan samo nanj, da se ji sedaj v sanjah samo on prikaže in nič več tista strašna žival, ki je v sanjah drvela z njo nad prepadi. In karkoli bo hotel, mu bo pustila, saj res ni mogoče več živeti brez njega. Pripovedovala mu bo zopet o Ljubljani in bosta potem oba pobegnila v tisto daljno mesto

in se bosta poročila tam. Ona bo šla za služkinjo k bogati gospe, on pa si bo najel avtomobil in prevažal gospode po cestah. Saj on se lahko vsega nauči. In vsak dan se bosta sprehajala po tistih krasnih vrtovih ter poslušala čudovite godbe, ali pa bo šel on za zidarja in pomagal zidati visoke hiše.

Med tem zlatim upanjem se ji je ihtenje polagoma izpremenilo v smehljaj. Vzela je zrcalce, si počesala lase in se potem napotila po bregu navzdol. Prišla je do potoka, si tam umila obraz in noge in se ogledala v tolmunu. »Saj sem lepa in moral me bo rad imeti.« — Krenila je po drugem bregu navzgor. Ob robu malega vinograda je našla cvetoč mak in si ga vtaknila v lase. Potem je prišla v gozd in se urno vzpenjala med debli više in više. »Skozi gozd pridem k njemu, da me ne bo prehitro zagledal in se umaknil.« Smehljala se je radostno. »Saj on res ne more vedeti, kako ga imam rada, ko sem ga tako razpraskala.« — Ko je prišla do goličave, se je previdno plazila med robidovjem naprej. Srce ji je tako hitro bilo, da se je morala parkrat ustaviti in je tedaj globoko zajemala zrak vase. Vse je kipelo v nji. Stisnila je dlan za bluzo na mlade prsi, kakor bi hotela ukazati srcu, naj bo bolj mirno. Pred njo se je prikazal greben hriba. Še nekaj metrov in na drugi strani je on. Sklonila je telo in pohitela, pri vrhu je šla po vseh štirih in pogledala po strmi planoti na drugi strani. Matevžek je sedel na travi. V naročju je držal Črnetovo Liziko in jo strastno poljuboval. — Lida se je dvignila. Roki sta ji ohlapno obviseli ob telesu. Počasi se je okrenila in se napotila navzdol. V gozdu se je plazila počasi naprej od debela do debela in počivala skoraj ob vsakem. Ob potoku pa je sedla in stisnila čelo med kolena: »Smrklja, sraka, ciganka!«

V njeni čredi je bila Lisa najlepša krava. Bila je res imenitna žival in so jo prihajali občudovat kmetje od Brežic, od Krškega in celo od Koštanjevice. Gospodar je bil nanjo zelo ponosen in sam ji je nosil otrobov v hlev ter pustil, da mu je lizala sol z dlani. »Taka krava pride med čredo na svet komaj vsakih petdeset let,« je govoril. Tudi Lidi se je žival zelo priljubila. Posnemala je njeno mukanje in Lisa ji je odgovarjala. Zato jo je bilo vselej prav lahko poiskati, če se je izgubila v grmovje. Lida je nastavljala svojo kuštravo glavo pod njen gobec in Lisa je zadovoljno oblizovala njene lase. Lida ni vedela, da jo liže krava radi slane kože na glavi, ampak se ji je zdelo, da počenja to krava iz same ljubeznivosti. Ponosna je bila na žival tudi radi tega, ker je ta zrasla v njeni čredi in se ji je zdelo, da bi se brez nje krava nikoli tako ne razvila. V poletni vročini odženejo pastirji krave, da bi jih obvarovali pred muhami in obadi, že ob desetih dopoldne v hleve ali pa k hladnemu senčnatemu potoku. Tako je delala poprej tudi Lida vedno. Napojila jih je v potoku in potem pustila, da so prežvekovali v gostem grmovju, dokler ni vročina popustila. Od tistega dne pa, ko je videla, kako je Matevžek ljubil Liziko, je posedala ure in ure nepremično, ali pa ležala pod drevesom popolnoma zamaknjena vase. Zdelo se je, kakor da je popolnoma otopela in njena od sonca ogorela koža je postala sivkasto vela. Šele ko so krave začele bezljati na vse strani, se je prebudila, se trudno dvignila in jih je še bolj trudno šla zganjat skupaj vsa nema, jih odgnala navzdol k potoku in se tam zopet zamaknila vase. Pogrezala se je vase od dneva do dneva bolj. Niti enkrat se ni prikradel smehljaj na njene ustnice, čeprav se je poprej tudi, kadar je bila sama, večkrat glasno in razigrano smejala.

Tisto dopoldne je bila zemlja še vsa vlažna od nočnega dežja. Sonce pa je vseeno pripekalo proti enajsti uri z nezmanjšano močjo. Lisa se je pasla kakih dve sto metrov od črede in Lide, ki je čepela pod drevesom. Krava je postala naenkrat nemirna. Na njeno vime je med sesce sedel velik obad in zasadil svoj rilček v mehko kožo. Lisa je pričela z bedrom suvati v vime, toda obad je trdovratno sesal kri na svojem mestu. Zavrtela se je parkrat v krogu in se nato spustila v dir navzdol proti grmovju. Tik pred grmovjem je visela navzdol proti potoku ilovnata drča. Krava se drče v zaletu ni izognila, parklji so spodrseli na vlažni ilovici in Lisa je zdrčala po drči navzdol ter treščila z nogami ob skale ob potoku ter se prevalila na hrbet. Skozi kožo je za ped na dolgo zastrlela zlomljena nožna kost in kri je začela barvati vodo v potoku. Z bolečim tuljenjem se je poskušala Lisa postaviti na noge, a bolečine so povzročile, da je kakor otrpla nepremično obležala. Njeno mukanje je prebudilo Lido iz otrplosti. Pritekla je navzdol in se vsa prepadena zastrmela v žival. Potem ni odlašala. Med jokom, ki jo je davil, je hitro signala ostalo živino navzdol v grmovje in se potem spustila v tek proti domu. Ihte je pripovedovala gospodarju, kaj se je pripetilo. Ta je v začetku nemo poslušal, potem je rekel: »Praviš, da štrli kost za ped na dolgo skozi kožo. Potem se ne da nič napraviti. Bo treba poklicati mesarja.« — Okrenil se je, odšel sam na vas in zbral tam nekaj ljudi. Mesar je vzel s seboj nož in težko kladivo. Odšli so na gmajno. Lida je nemo kazala molčeči trumi pot do kraja, kjer je ležala krava. Obkolili so jo. Krava je strmela z obupnim pogledom vanje in zamolklo tulila, »Tukaj se res ne da nič napraviti, škoda pa je lepe živali,« je zamrmral mesar. Drugi so molče prikimali. Gospodar se sedaj ni mogel premagati. Očitajoče je pogledal Lido: »Si menda začela laziti za fanti, da premalo gledaš na živino.« — Lida je vsa otrpla strmela v njegove oči. »Kaj bi čakali in pustili, da žival trpi,« je zopet rekel mesar, pristopil, zamahnil in treščil s težkim kladivom na glavo. Lisa je zagolčala in se skušala še enkrat dvigniti. Tedaj ji je priletel drugi udarec tik za roge. Žival je stegnila gobec naprej in se zleknila nepremično. Tedaj jo je mesar zagrabil za gobec, ga pritegnil k sebi in zabodel dolgi nož za vratom v telo. Ko ga je potegnil nazaj, je bruhnila kri v širokem curku v potok. Lida je tedaj kriknila ter zbežala v urnem teku v grmovje. Ne da bi se menili zanjo, so možje oklestili nekaj debel, sestavili nosila, zavalili kravo nanje, dvignili nosila na rame in se počasi napotili v dolino.

Vsa strta se je Lida zvečer priplazila med družino k večerji. Gospodarju se je zasmilila, zato je skušal spraviti neko šalo iz sebe, da bi Lido pomiril. Toda ni zmogel. Na obrazu se mu je poznalo, kako mu je težko. Večerjali so molče, toda pri tem vsi neprestano očitajoče pogledovali na Lido. Končno je rekel stari hlapec, ki se je tolikokrat igral z njo: »Jaz in Mica sva stara, toda meni se zdi, da bi morala midva pokazati Lidi, kako je treba pasti krave. Meni se zdi, da krožijo sedaj dekletu druge krave po glavi.« — »O tem ne bomo sedaj razpravljali. Kar je, je. Nesreča nikoli ne počiva,« je zamrmral gospodar in osorno pogledal hlapca, nato je začel s težkim glasom moliti očenaš. Njegove blage oči so med molitvijo obvisle s pogledom v Lidinih. Ta je svoje rjave široko upirala vanj pa je nenadoma že med molitvijo planila v jok in zbežala na kozolec in se vrgla vznak na seno. Obležala je nekaj minut nepremično, nato je naenkrat planila kvišku in zastrmela proti vhodu: »Smrklja, sraka, ciganka!« Razločno je slišala glas. Planila je k vhodu in pogledala skozi lino. Na

dvorišču ni bilo nikogar. Visoko nad dvoriščem je viselo nočno nebo, obarvano od mesečine z nešteti roji zvezd. Tedaj se je naenkrat na široko zarežala. Onkraj hiše je bežala čez polje bela cesta in se svetlikala v mesečini. Urno kot verica je splezala Lida po lestvi navzdol, tekla v hišo in v svojo sobico, si zatlačila tam nedeljsko obleko za bluzo in zbežala čez dvorišče na cesto. Uro daleč od vasi je slekla staro obleko, jo vrgla v jarek, se ozrla po svojem telesu, ki se je bočilo pod srajco, se pri tem nasmehnila, oblekla hitro nedeljsko obleko in se napotila potem skozi mesečno pokrajino po cesti naprej in naprej.

*

Tretje jutro, ki ga je zopet dočakala v grmovju na Rožniku, se je prebudila ob petih. Počasi je vstala, se ozrla naokoli, če jo je kdo videl in si začela nato skrbno stepavati listje z obleke. Tudi med lasmi se ga je precej držalo, pa si ga je iztrebila z glavnikom. Ko je stopala navzdol proti mestu, se je Ljubljana vsa zlatila v prvih žarkih, zlatile so se tudi megle, ki so ležale kot velikanske rjuhe nad barjem, in golobi, ki so poletavali nad strehami. Kakor v sanjah je gledala na vse to in vse skupaj se ji je zdelo, da ni resnično; niti zvonjenje ne, ki je donelo iz nekaterih zvonikov. V tivolskem parku je sedla na klop, kakor bi sedel nekdo, ki je v sanjah zašel na čudovit, nepoznan vrt. Ogledovala se je okoli sebe po bujnem cvetju, zastrmela se je v velikanske gore, v dolge grebene Alp na severu, prisluhnila je ptičjemu vrišču, z začudenjem gledala tega ali onega samotnega človeka, ki je šel mimo; krog nje je dehtelo, kot da je nekdo trosil s škropilnico opojne dišave po gredah. Vendar jo je grabil strah.

(Dalje prihodnjič)

NEZNANI JAKOPIČ*

ANTON PODBEVŠEK

27. oktobra 1936.

Zdaj ga obiskujem redno trikrat na teden v njegovem ateljeju na Mirju. Atelje mu je ostal — kot mi je pravil ob neki priliki — kot edina dediščina po očetu, v čigar lasti sta bili dve veliki hiši na Mirju s prostornim dvoriščem, dvema gospodarskima poslopjema in prostranim vrtom za njima, dve manjši hiši v Krakovem in dolgo poslopje na Emonski cesti, sedaj last trgovca Jelačina. Vse drugo je podedoval njegov starejši brat. Atelje ima v prvem nadstropju enonadstropne hiše — tako je vsaj videti s ceste. Ker pa je vhod vanj z dvorišča zadaj za hišo, ki je precej dvignjeno nad cesto, je tudi še videti, kakor da ima atelje v pritličju.

Hiša s ceste je še dosti čedna, dočim je na dvoriščni strani močno zanemarjena. Najprej je vhod v — konjski hlev, potem šele v njegov atelje. Vrata v atelje so široka, kakor da zapirajo vhod v skedenj. Vtis, kakor da gre za skedenj, ostane tudi, ko stopite v nekakšno vežo, kjer so ob desni steni vedno prislonjeni okviri, ob levi pa leži kup premoga. Odtod vodijo ob steni stopnice na večinoma odprto podstrešje. Skozi to vežo,

* Odlomek iz še neobjavljene knjige z istim naslovom. Knjigo je Jakopič pregledal in jo izpopolnil z risbami, ki jih je pripravil nalašč zanjo.

ki se razsvetli le, kadar se odpro vrata, a se takoj stemni, kakor hitro se zapro, šele pritavate skozi predprostor, ki ga loči od veže remeljnasta stena z na stežaj odprtimi vrati, do njegovega ateljeja.

Ta večer — sem si rekel — si moram njegov atelje ali, kot mu sam pravi, »brlog«, natančneje ogledati. Razsvetljuje ga dovolj močna žarnica, da ne ostane nič prikrita radovednim očem. Na desni od vrat stoji v kotu nova, visoka peč — prejšnja se mu je ravno te dni podrli — na steni pa vise skice: »Pri kopanju« — dve ženski sta pravkar prilezli iz vode in se izpostavljata solncu, ki se zdi, da mora kar žgati — »Pogled na Grad« — z dvorišča pred njegovim ateljejem — in »Delavci se posvetujejo« — ki jo je izdelal za Bonačevo tovarno v Količevem pri Domžalah. Ob isti steni ima prično s slamnjačo, ki jo od časa do časa uporabljajo njegovi modeli, obkroža pa to prično več zabojev različne velikosti, postavljenih pokonci in pokritih s primitivnimi prti. To so njegova stojala za vaze z rožami, ki jih sedaj običajno slika.

K steni nasproti peči je prislonjena pisalna miza, vendar bi se motil, kdor bi mislil, da se je je mogoče poslužiti. Obložena je s skladovnicami papirja, vrh katerega stoji pozlačen kip sv. Trojice — stara baročna plastika. Nad pisalno mizo visi starinska slika — mati Božja z detetom v naročju, pod njo troje fotografij v črnih okvirih. — Večji del te stene zavzema izredno visoko in široko okno, ki ga zastira hudo raztrgan svetlo-rjav zastor. Pod oknom ima klop v vsej njegovi širini, nagromadeno s pločevinastimi posodami za barve, s steklenicami z različnimi olji, z lončki, v katerih se namakajo nešteti čopiči, s tubami za barve in z zavitki s kreda. Isti nered kot na klopi je tudi pod njo — vse križem leži slikarski material.

K isti steni sta prislonjeni še nočna omarica in velika omara. »Nočna omarica je moja,« mi je pojasnjeval, »velika omara pa je bratova.« »Kaj imate v omarici?« sem ga vprašal. »Več loncev in kruh, ki mi ostane za miši.« »Za miši?« sem ga, čudeč se, vprašal. »Da, zanje, za miške! Te so moje dobre prijateljice. Med delom škrbajo in mi tako delajo družino. Ko utrujen neham in sedem, priskakljajo nekaterikrat iz kotov k meni na kolena. Dajem jim jesti in se pogovarjam z njimi.« »Kadar škrbajo, ali vam nič škode ne napravijo?« »Ne preveč! Lotijo se sicer tudi platen, toda le ob robovih, kjer jih ne prevlečem z barvo. Da bi mi ne delale še na kakih drugih stvareh škode, jim postrežem z drobtinami in tudi s koščki slanine. Posebno rade imajo bel kruh in žemlje.«

Ob tretji steni stoji nizka omara z nastavkom, na katerem ima shranjen Zajčev kip »Prosveto«. Tudi ta omara je preobložena s slikarskim materialom. Sledi okno, ki je navadno zadelano, da se svetloba iz tega okna ne tepe s svetlobo iz drugega večjega. Pod oknom je ogromna kmečka skrinja, na njej pa lonček pri lončku z ostanki cvetlic, ki jih je med letom slikal, a ki bodo spomladi oživele. V lončkih so čebulke, ki imajo dovolj gorkote za prezimovanje, da se spomladi, ko jih zalije, obude k novemu zvljenu. Po večini so begonije. »A kaj imate v skrinji?« »Stare skice, študije in slike, ki jih je toliko, da bi si mogel pomagati, če bi prišel do tega, da bi jih spravil v red in jih primerno opremljene komu ponudil. A kaj, ko ni kupcev!«

Na to skrinjo se naslanja visoka improvizirana stena z napeto žakljevino, ki jo ima za ozadje svojim modelom. Za njo se poleg okna skriva

stojalo s predali, tik njega pa ima že zopet dvojje stojal. Na večjem ima vazo z rožami, na manjšem majhno skulpturo pokojnega Povirka: dva fantka ogledujeta žabico in se ji čudita. Mimogrede mi je povedal, da je bil Povirek nadarjen kipar, da pa ga je vojna uničila. — Nad večjim stojalom visi na steni zaprašena, železna, poslikana ura, ki pa že dolgo ne tiktaka. Po slikarji soditi je iz 17. stoletja. Bila je že od nekdaj v družini.

Četrto steno od vrat na levo izpolnjuje v kotu velika, skoraj do stropa segajoča omara z nastavkom. Spodaj ima omara vse polno predalčkov z majhnimi skicami in raznimi intimitetami, kot so risbe, ki jih noče razkazovati, pisma in spominčki, n. pr. darilca. »Enega teh predalčkov, kjer sem imel ničvredne papirčke in cunje, ki jih rabim pri svojem delu za snaženje čopičev,« mi je zaupal, »si je izvolila miška za svoje gnezdece. S svojim zarodom mi je pojedla ves papir, cunje pa je porabila za posteljico. Ko sem opazil, kaj se godi, sem jim od časa do časa natrosil drobtinic, ki so seveda hitro izginile.« — Omara ima zgoraj več polic s starimi, redkimi knjigami. Prav na vrhu sestavka so zloženi zavitki barv v prahu. Te velike omare se drži malo manjša s podolgastimi predali, obložena s steklenicami, lončki in s slikarskim materialom. Tudi v tej omari ima shranjene študije in načrte k svojim slikam.

Skoraj na vseh stenah vise prazni okviri. Oljnate slike — večinoma študije — in kartoni z risbami pa leže ali posejane po tleh ali v zvitkih v kotih. Čeprav je soba z zaprašenimi stenami in od barv in od čevljev umazanimi podnicami komaj okoli 6 m široka in 7 m dolga, je vendar v tem »ateljeju« še prostora za veliko slikarsko stojalo, pri katerem prestopi dnevno ure in ure, polagajoč na platno barvo za barvo, dokler ne pričara umetnine, spričo katere se zdi narava nekaterim občudovalcem njegovega čopiča »enolična, nepopolna, nezanimiva, mrtva in skoraj dolgočasna.« Tako mi je vsaj zatrjeval pesnik Gradnik, češ, »kje je v naravi vse to bujno razkošje barv, to mogočno žarenje kakor od švigajočih bakel, to nežno drhtenje plapolajočih in v vseh nijansah prelivajočih se pramenov, ta bučeča fanfara najpestrejših akordov, ta bohotnost in sočnost, vedrina in toplota, ki jih vidim na njegovih platnih?«

Z opisom njegovega ateljeja pa vendarle še nisem pri kraju. Sredi sobe obdaja mizo, obito z rjavim ovojnim papirjem, pet stolov. Preko enega je položen star mašni plašč iz brokata, tkan s srebrom in prepleten z zlatom. Ob tisti visoki improvizirani steni pa stoji dolga miza. Na njej se kopiči slikarski material, deloma pokrit s starimi časopisi, ki jih je sem odložil, ko jih je prebral. Med to šaro so pomešane ovenele rože, ki so mu doslužile kot modeli. Visok kup jih je. »Pokopališče rož!« sem vzkliknil in on mi je smeje pritrtil. — »Tegale Kristusa mi je pa ravno danes nekdo prinesel,« je dejal, ko je opazil, da si ogledujem komaj meter visok lesen kip, položen na tenko desko in naslonjen na mizo. »Stilno predstavlja barok s spomini na gotiko, vendar je njegov ustvarjalec, dasi diletant, izrezljal iz njega več človeškega življenja, kot ga najdete pri sličnih kipih marsikaterih umetnikov. V tem otožnem, trpečem Kristusovem obrazu je nekaj njegovega, torej tudi nekaj pristno našega, čeprav je neokretno, nespretno narejeno. Ima pa kljub temu večjo vrednost za nas kakor n. pr. kakšno Metzingerjevo delo.« Soglašal sem z njim in še pristavil, da mi je ta Kristus nenavadno všeč. »Važno je zame, da ni na njem nič izumetničenega. Nič me ne moti, da ima desno roko od rame

naprej odlomljeno. Sicer pa se da roka pritrditi, tako da se lahko reče, da se je kip naravnost izvrstno ohranil.«

Medtem sem se v nekoliko hladni sobi že ogrel, slekel sem suknjo in jo obesil na obešalnik poleg peči. Pritiskajoč se s hrbtom k peči, sem ga gledal, kako je bil ves drugačen kot dopoldne, ko sem ga obiskal na njegovem stanovanju v prvem nadstropju na sedanjem Novem trgu. Tam mi je stopil nasproti smehljajoč se, dobrohotno mi zroč v oči in držeč se pokonci, dajajoč mi nehote občutiti, da je še mnogo moči v njem. Res da ga izdajajo sivi lasje in dolga, siva brada, da ima že veliko križev za seboj, vendar bi mu vsakdo prisodil precej manj let, ne pa, da se približuje že sedemdesetim. Tu v delavnici pa je bil ves spremenjen. Če se mi je tu in tam nasmehnil, je bil to nasmeh, ki je prišel z izmučenega obraza. Tudi sedaj je še sijala dobrota iz njega, vendar se ni več držal pokonci: sključen je stal pred menoj, pripovedujoč mi, kdo ga je danes motil pri njegovem delu in mu tožil svoje gorje, iskaje pri njem tolažbe, kakor da ne bi prihajalo nadenj še vse hujše gorje.

Na misel mi je prišla njegova žena, ki so jo leta že upognila in ki vdano prenaša z njim njegove tegobe, ki jih morda le njej sami zaupa. »Kolikor vem,« sem prekinil molk, ki je nastal po njegovem pripovedovanju, kakšni ljudje se zatekajo k njemu po pomoč — med njimi tudi mladi umetniški kandidati — »se z ženo dobro razumeta.« Kakor bi oživel, se mi je zdel, ko mi je pritrdil in me presenetil z izpovedjo: »Če bi imel kakršne koli prepire v družini, bi bilo konec z menoj! Vse moje delo bi bilo ničevno. Ona zaupa vame in to je zame edina svetla točka. Ona zaupa v mojo umetnost in jo boli, ko mora gledati, da zaradi bednih razmer ne pridem do sebi primerne umetniškega dela. Če jaz v svojem vsakdanjem prizadevanju ne zmorem česa, mi nikdar nič ne očita. Je pač tako! Kar ni v človeški moči, se ne da prisiliti! Naj grem katero koli pot, vse je v redu, ker ve, da so vsa pota, ki jih delam, namenjena za dostojno preživljanje družine. Moje življenje danes ne sme več služiti reševanju kakih umetniških problemov, ampak reševanju mojih ljudi, da ne poginejo kot divje zveri. Slično sem se izrazil v »Opominu slovenskemu narodu«, na kar mi je dr. Windischer rekel: »Saj to ni mogoče!«, Tako je!« sem mu odgovoril.«

Hoteč se razgovoriti z njim o vsem, kar ga teži, sem ga vprašal, za čem je stremel v svojih mladih letih. Ker govori tako, da posveti v zadnji kotiček skoraj vsakega vprašanja, se mi je obetal daljši pogovor, zlasti še, ker sem se dotaknil njegove mladosti. Nisem se motil, čeprav je bil spočetka nekoliko rezerviran. »O tem sem že veliko govoril in tudi pisal«, se je branil. »Kako bi vam mogel danes še kaj novega in mogoče še celo razveseljivega povedati?« Ne da bi počakal, kaj porečem, pa je že tudi nadaljeval: »Naš narod, ki se je politično začel uveljavljati, naj bi pričel umevati prizadevanje umetnikov po svojem lastnem umetniškem izražanju. Kar je bilo pred nami, to je bilo tuje, prineseno ali iz Italije ali nam naloženo in vsiljeno z Nemškega. Kolikor časa je nemški narod še gospodaril na naši zemlji, toliko časa se je tudi umetnost po volji tega naroda razvijala. Ko pa smo prišli Slovenci narodno do svoje zavesti, je začela umetnost hitro propadati. Ali nismo imeli časa za to, ali se nismo zavedali, da je umetnost najpopolnejši izraz naroda. Ne razmišljujemo sedaj o tem! Resnično je samo to, da je prav v tem času, ko se je narod začel zavedati, umetnost propadla. Zadnji ostanek prošle dobe je bil

umetnik Wolf, ki je bedno zaključil svoje življenje. V času, ko sem se jaz odločil za umetniški poklic, so živeli v Ljubljani neki Jurij Tavčar, ki se je siromašno preživiljal s privatnim slikarskim poukom in slikanjem reklamnih desk, potem Ludvik Grilc, ki se je istotako bedno preživiljal s slikanjem portretov, večji del po fotografijah, in kipar Alojz Gangl, ki je pokazal s svojim delom velik zagon, kateremu so pa naše revne razmere zastavile pot.«

»Do vašega nastopa tedaj še nismo imeli slovenske umetnosti« sem ga prekinil. »Nismo je imeli!« je poudaril. »Napačno je gledanje naših umetnostnih zgodovinarjev, da datira slovenska umetnost že iz 14. stoletja. Kajti vse tisto, kar smo takrat imeli, je bilo prinešeno od drugod. Vidijo se sicer znaki nekega notranjega občutka v delih nekaterih večjih umetnikov slovenskega rodu, kot n. pr. pri Čibeju, Bergantu in Layerju, vendar ti pojavi niso mogli odločilno vplivati na razvoj slovenske umetnosti. »Ali mislite, da ste uspeli s svojim stremljenjem?« sem ga vprašal. »Prizadeval sem si po svojih močeh!« je odločno odgovoril. »Marsikateriokrat so se kazala znamenja, da bom uspel, kajti v tujini in tudi doma se je začelo kazati priznavanje slovenske umetnosti. Vse to pa ni bilo dolgotrajno.«

Nekam izgaran in bolesten je bil njegov pogled, ko se mi je razkrival: »V meni je vse zamrlo in pred menoj je tema. Gledam naokoli in moje oči iščejo luči. Ne najdejo je. Življenje je mrko. Od nikoder ni tolažilnega glasu. Le peroti Azraelove slišim šumeti nad seboj. Res, star sem, obložen z raznimi nezgodami, bolan... Tak človek gleda pač črno v svet. Naj bo to v tolažbo mladim, da jim ne upade pogum, ko so komaj šele prišli. Jaz pa sem opravi! in čakam spokorjen le še na rešitev iz svojih muk...« Kot bi bolj samemu sebi govoril, je vzkliknil: »Oh, naj bi bilo vse moje delo uničeno in moje ime zbrisano za vedno iz spomina slovenskega naroda! Kako srečen je tisti, ki se je v potu svojega obraza trudil in je skrbel za skromen obstanek sebe in svoje družine. Pošteno je opravljal svoje delo in neopaženo se je poslovil od tega sveta, pozabljen od vseh, živeč le v srcih svojih najbližjih! Pa prepozno je zame!« Obmolknil je in že tudi povzel: »Sklenil sem torej, da se dokončno odmaknem družbi in vsaki skupnosti s slovenskim umetništvom. Tako sem ponovno sklenil takrat, ko me je obiskala smrt.«

O obisku smrti mi je že pripovedoval v odlomkih. Zdaj se mi je zazdel pripraven trenutek, da ga izvabim, da mi pove celo zgodbo. »To je bilo tukaj v delavnici!« sem napeljeval pogovor. »Da, tukajle, kjer zdaj stojim!« »Kdaj že?« »Lani nekako o sv. Miklavžu.« »Proti večeru, če se ne motim?« »Da, prihajala je že noč. Pripravljal sem se pravkar na odhod na svoj dom. Tedaj je nekaj završalo okoli mene. Srce mi je zastalo in telebnil sem na tla kakor trohnelo drevo, ki ga podere vihar. Obležal sem. Ko pa premišljujem o svoji usodi, se mi nenadoma zazdi, kakor da mi nekdo tiho šepeta na uho. 'Kdo je?' 'Jaz... Smrt sem! Pa nikar se me ne boj! Tvoja ura še ni prišla. Le tako mimogrede sem se malo oglasila pri tebi, da te pozdravim in te nalahno opomnim na tvoje dolžnosti. Nisi več mlad. Tvoji dnevi gredo h koncu. Marsikateri neumnost si storil v svojem življenju. Mnogo si grešil, zdaj delaj pokoro!' 'Oprosti, saj sem se vendar pošteno prizadeval, da pridemo iz mraka v luč.' 'Saj nič ne rečem, pošteno si se trudil, toda tvoja stremljenja so bila zmotna! Marsikaj si podvzel, kar bi bilo bolje, da bi opustil. Dajal si potuho

mladim. Zanemarjal pa si po drugi strani tisto, kar bi bilo potrebno, da izvršuješ. Zavrgel si dobrote, s katerimi te je Bog obdaril. Nisi sledil zlatim naukom svojih staršev. Letal si po zvezdah in vsiljeval svojemu narodu svoje vrtoglave misli. Skušal si ga spraviti z njegovega tira in ga speljati v zagato. 'Oh, tiho, tiho, nikar me ne muči, saj ni res, kar pripoveduješ! Po trdnih tleh sem hodil! Pošteno sem si prizadeval dati narodu vsaj košček tistega, kar je vsakemu narodu najvišja vrednota, to je: umetnost. Kajti le, kar ustvarja duh narodov, to živi večno v nas, narod pa brez umetnosti je mrtev narod!' 'Potrpi, potrpi, poslušaj me in zaglej se globlje v življenje! Vse, kar diha in se giblje, sploh vse, kar je našim čutom pristopno, ima po božji volji svoj pomen, vsaka najmanjša živalica, vsaka travica in tudi narodi, ki jih imenuješ mrtve, so vršili in izvršujejo svojo misijo, ki jim jo je Bog odločil. Ti pa se zoperstavljaš in v svoji domišljavosti motiš njegove sklepe. Ali morda veš, kakšne namene ima Bog s tvojim narodom? Poglej, saj te je narod sam sodil! Kajti vsakomur, ki se je kakor koli izkazal zaslužnega za svoj narod, ta hvaležen daje vsaj košček življenja. Vsak diurnist ima svojo plačo, ker ga narod pač potrebuje, in ko je doslužil svoja leta uživa penzijo, da more vsaj kolikor toliko po človeško čakati svojega konca. Ti pa nimaš nič! Narod sam ti je povedal, koliko si zanj vreden!' 'O-o-oh!' 'Nehaj! Zdaj pa pokaži rezultate svojega prizadevanja! Povej, koliko si dal človeštvu tistega, kar ga osrečuje, koliko narodu, kar ga povečuje? Kaj pa je s tvojo umetnostjo? Kje so tvoji ideali, načrti, hrepenenja? Zaprto bo ostalo vse to v tvojem srcu in bo s teboj pokopano! Ti pa moraš zdaj sramotno garati za vsakdanji kruh in beračiti za miloščino!' 'O-o-oh!' 'Ne stokaj! Povej, kako si preskrbel svojo družino, koliko dote si dal hčerki in kaj je z ostalimi obveznostmi, ki jih imaš drugim na spriti! Pomisli, dnevi hite, treba bo delati obračun!' 'O joj, joj!' Ustrašil sem se samega sebe in šel sem vase. Glava se mi je sklonila, roke so se mi stegnile in prsti so zdrsnili po sveži podobi, ki je padla skupaj z menoj na tla.* 'Res, dnevi hite, treba bo delati obračun!' Nato sva se še o marsičem prijazno razgovarjala. Ko pa se je poslavljal, mi je obljubila, da se ob priliki še tu in tam malo oglasi pri meni in poizve, kako se imam. Dolgo sem razmišljal o tem dogodku in ugibal, kako izpredem nit svojega življenja do konca. Pa življenje je močnejše od smrti. Pozabil sem na dogodke te konference in se vnovič pognal v zmote življenja. Prikazale so se mi pereče zadeve, ki so me zapredle v zagonetne dogodke sodobnosti. No, zdaj pa mislim, da sem se končno rešil vseh zablod in da bom mogel prihodnjič, ko me zopet obišče smrt, ji kaj veselejšega referirati.«

Kakor med njegovo zgodbo skoraj nisem mogel zakriti svojega ugodja, da zdaj poslušam, kar sem hotel vedeti, me je pa njegov satirični ton, ki je vedno udaril na dan, kadar je rabil tujke, globoko pretresel, ker je hotel skriti z njim svoje najbolj grobe občutke. Moje ganotje je kajpak opazil, ker je še trpko pristavil: »Nikar se ne vznemirjajte! Človek misli, ko se dobrega počuti, da je še mlad in da mu ne bo treba umreti. Marsi-katerikrat sem uvidel šele tedaj, ko sem se pogledal v ogledalo in sem opazil svojo sivo brado in svoje sive lase, da se staram. Zazdel sem se kot karikatura samega sebe. Šele, ko me je smrt obiskala, sem docela spoznal resničnost tega, kar sem bil videl v ogledalu.«

* Bila je to podoba »Krizanteme«, ki visi zdaj v reprezentacijskih prostorih na banovini. Znaki njegovih prstov so ostali na njej.

GOVOR F. M. DOSTOJEVSKEGA O PUŠKINU,

KI GA JE GOVORIL OB PRILIKI ODKRITJA PUŠKINOVEGA SPO-

MENIKA V MOSKVI NA SVEČANI SEJI DRUŠTVA PRIJATELJEV

RUSKE KNJIŽEVNOSTI 8. JUNIJA 1880

Puškin je nenavaden in morda edinstven pojav ruskega duha, je dejal Gogolj. Dodal bom, da je tudi preroški. Da, v njegovem pojavu je za nas Ruse nekaj nedvomno preroškega. Prišel je ravno v dobi, ko smo se komaj dobro pričeli zavedati samih sebe. To samozavedanje se je pojavilo šele celo stoletje po Petrovih reformah. Njegov prihod nam močno pomaga osvetliti našo temno pot in nas vodi po njej. V tem smislu je Puškin prerok in kažipot. Delovanje našega velikega pesnika delim v tri razdobja. Pri tem ne govorim kot literarni kritik. Ko razpravljam o njegovem stvariteljskem delovanju, bi hotel le pojasniti svojo misel o njegovem preroškem pomenu za nas in kaj ei prav za prav predstavljam pod to besedo. Vseeno bi rad mimogrede omenil, da se ta tri razdobja ne ločijo drugo od drugega po nikakšnih ostrih mejah. Tako spada na primer po mojem mnenju začetek »Onjegina« še v prvo, konča pa se že v drugem razdobju, ko je Puškin že našel svoje ideale v rodni zemlji, jih sprejel in gojil z vso svojo ljubečo in jasnovidno dušo. Pravijo, da je v svoji prvi dobi posnemal evropske pesnike, Parnyja, Andreja Chenierja in predvsem Byrona. Nedvomno so evropski pesniki močno vplivali na razvoj njegovega duha in so celo ohranili ta vpliv skozi vse njegovo življenje. Vendar pa kljub temu že njegove prve pesmi niso bile nikakšna posnemanja, kajti v njih se kaže nenavadna neodvisnost njegovega duha. V posnemanju ne boste nikoli našli pristne in tako globoke zavesti kakor jo očituje Puškin v svojih »Ciganih«, pesnitvi, ki jo prištevam še povsem v prvo dobo njegove tvornosti. Pri tem niti ne govorim o tvorni sili in o poletu, ki bi ga ne pokazal v toliki meri, če bi bilo njegovo delo zgolj posnemanje. V tipu Aleka, junaka »Ciganov«, se že kaže silna, globoka in povsem ruska misel, ki jo je pozneje tako skladno in polno izrazil v »Oneginu«, kjer se skoro povsem isti Aleko nič več ne javlja v na pol fantastični, marveč v otipljivi in dojm-ljivi luči. V Aleku je Puškin našel in genialno prikazal tega nesrečnega potepuha po svoji zemlji, tega zgodovinskega ruskega trpina, ki je bil naši iz ljudstva izkoreninjeni družbi zgodovinsko tako potreben. Jasno je, da ni našel tega tipa samo pri Byronu. Ta tip je resničen in zelo točno prikazan. Nahajamo ga pri nas povsod in ob vsakem času. Ohranil se je do danes in bo po vsej priliki še dolgo hodil po ruski zemlji. Res, dandanes nič več ne zahaja v ciganske tabore in nič več ne išče vse-splošnih idealov v divjem in posebnem življenju ciganov. Nič več se ne zateka v prirodo pred zmedenim in neokusnim življenjem naše ruske — inteligence. Zato pa drvi v socializem, ki ga v Alekovih časih še ni bilo. Z novo vero se loteva novih nalog in neumorno dela na njih, ker veruje — kakor Aleko —, da bo s svojim fantastičnim početjem dosegel ne le lastne cilje in lastno srečo, marveč vsesplošno srečo. Zakaj ruskemu potepuhu je potrebna predvsem splošna sreča, ki ga šele lahko zadovolji; — v tem je nepopustljiv — seveda v teoriji. To je povsem isti ruski človek, le v dveh različnih podobah. Kakor sem dejal, se je ta človek ravno v začetku drugega stoletja po veliki Petrovi reformi pojavil v naši

inteligenci, ki je iztrgana iz naroda in narodne sile. Oh, ogromna večina ruske inteligence, prav kakor v Puškinovih časih, še tudi danes mirno in brezbrizno služi po državnih uradih, na železnici in po bankah. Je tudi nekaj takih, ki si tako ali drugače pridobivajo premoženje. Nekateri se celo zanimajo za znanost in predavajo. Vse to počenjajo lepo v redu, leno in mirno, prejemajo plačo, igrajo preference in prav nič ne koprne po ciganskih taborih ali po čemerkoli, kar bolj odgovarja modernim časom. Gredo se kvečjemu še liberalce »z rahlo primesjo evropskega socializma«, kateremu se pridružuje še nekoliko ruske dobrodušnosti. Toda vse to je le vprašanje časa. Kaj zato, če se je eden šele pričel vznemirjati, drugi pa je že prišel pred zaprta vrata in se krepko z glavo zaletel vanje. Ista usoda čaka tudi vse druge, ki ne bodo našli rešilne in ponižne poti k ljudstvu. Toda denimo, da to ne bo doletelo vseh ljudi. Ali dovolj je, da se samo izbranci, samo deseti del naroda začuti nezadovoljnega, pa zaradi njih tudi vsi ostali ne bodo več našli miru. Aleko kajpak še ne zna pravilno izraziti svojega obupa. Pri njem je še vse nekam abstraktno, on samo še hrepeni po naravi, obtožuje višjo družbo in objokuje resnico, ki se je izgubila sam ne ve kje in kdaj in ki je nikakor ne more najti. V njem je nekaj Jeana Jacquesa Rousseauja. Kajpak nam ne pove, v čem je ta resnica, kako jo utegnemo spoznati in v kateri dobi se je izgubila. Ali njegova bolečina zato ni nič manj iskrena. Fantastični in nestrpni človek išče rešitve zaenkrat predvsem v vnanjih pojavih. Resnica je, kakor meni, nekje izven njega, nemara v drugih deželah s trdnim tradicionalnim redom ter organiziranim družabnim in političnim življenjem. Nikoli ne bo razumel, da je resnica predvsem v njem samem. Kako naj bi to razumel, ko pa je odtrgan od lastne zemlje, že celo stoletje odtujen delu in je rasel kakor institutka med zaprtimi stenami. Izpolnjeval je tuje in neodgovorne dolžnosti, čisto po svoji pripadnosti k enemu izmed štirinajstih razredov, v katere se deli izobrazena ruska družba. Zdaj pa je le še travnata bilka, ki je prepuščena na milost in nemilost vetru. Vse to dobro čuti in trpi zaradi tega, včasih celo zelo občutno. Kaj pa je na tem, če si je kot plemič in po vsej priliki lastnik sužnje v svoji plemiški svobodi dovolil majhno kaprico in se pustil vplivati od ljudi, ki živijo brez zakona, ter za nekaj časa z njimi vodil in kazal okrog medveda. Seveda ženska, »divja ženska«, kakor je dejal neki pesnik, mu najpreje lahko nudi izhod iz njegovega obupa in z lahkomiselnostjo, toda strastno vero se vrže v Zemfirin objem: »Samo tu utegne biti moj izhod, tu utegne biti moja sreča, tu v osrčju prirode, daleč od sveta, med ljudmi, ki ne poznajo civilizacije in zakonov.« In kaj se zgodi: Že pri prvem stiku z življenjem te divje prirode se ne more premagati in si oskruni roke s krvjo. Nesrečni sanjač nele ne spada v vsesplošno soglasje, ampak tudi ne med cigane, ki ga izženejo — brez maščevanja, brez jeze, dostojanstveno in dobrodušno: »Pusti nas, ponosni človek, mi smo divjaki in ne poznamo zakonov, mi ne mučimo in ne kaznujemo.« Vse to je kajpak fantastično, toda »ta ponosni človek« je tu prikazan resnično in točno. Prvi med nami ga je razumel Puškin in tega ne smemo pozabljati. Divje se muči in besno se kaznuje za svojo žalitev, ali kar je lažje, spomni se svoje pripadnosti k enemu izmed štirinajstih razredov in se kajpak zateče — to se je tudi zgodilo — k okrutnemu, kaznujočemu zakonu ter ga prikliče na pomoč, samo da bi bila maščevana njegova lastna žalitev. Ne, ta genialna pesnitev ni nikakšno posnemanje.

Tu je že nakazana ruska rešitev vprašanja, »usodnega« vprašanja, kakor odgovarja nanj ljudska vera in ljudska resnica. »Ponižaj se, ponosni človek in pred vsem drugim premagaj svoj ponos. Pomiri se, ti brezdelni človek, in trudi se predvsem na lastni zemlji.« Tako rešuje to vprašanje ljudska resnica in ljudska pamet. »Resnica ni izven tebe, v tebi samem je, najdi se v samem sebi, podredi se samemu sebi, premaguj se — pa boš spoznal resnico. Te ni v stvarih, izven tebe, nekje za morjem, marveč v tvojem lastnem ukvarjanju s samim seboj. Če premagaš in pomiriš samega sebe, boš svoboden, bolj kakor si si kdaj predstavljal. Prišel boš veliko delo in napravil boš svobodne tudi druge, ker bo tvoje življenje polno in boš končno spoznal svoj narod in njegovo sveto resnico. Svetovnega soglasja ne boš našel niti pri ciganih niti kjerkoli dokler ga boš sam nevreden, zloben in nadut, vse dokler boš zahteval življenja zastonj in se ne boš zavedal, da je treba zanj plačevati.« Ta rešitev vprašanja je v Puškinovi pesnitvi že močno nakazana. Še jasneje pa je nakazana v »Jevgeniju Onjeginu«, ki ni nikakšna fantastična, marveč otipljivo realna pesnitev, v kateri je prikazano vse sedanje rusko življenje s toliko stvariteljsko silo in tako zaključeno, kakor se to ni zgodilo do Puškina in žal tudi ne za njim.

Onjegin prihaja iz Petrograda — naravnost iz Petrograda. To je bilo v pesnitvi vsekakor potrebno in Puškin v življenjepisu svojega junaka ni mogel opustiti tako važne življenjske poteze. Ponavljam, da je to prav isti Aleko, ki vzklikne v svojem obupu: »Zakaj ne ležim prav kakor tulski zapriseženec bolan na paralizi?« V začetku je še na pol gizdalinski svetovljan in je še premalo živel, da bi se docela razočaral nad življenjem. Vendar ga že muči »plemeniti demon neznanega dolgočasja.« V tišini svojega rodnega kraja se kajpak ne čuti domačega. Ne ve, kaj naj počne tukaj in zdi se mu, kakor bi bil pri samem sebi v gosteh. Ko se nato potika po svetu, se zdi ta nedvomno razumni in iskreni človek med tujimi ljudmi še bolj tuj samemu sebi. Res je, tudi on ljubi rodno zemljo, vendar ji ne zaupa. Kajpak je že slišal o idealih te dežele, ki pa vanje ne veruje. Veruje le v popolno nemožnost kakršnega koli dela na domači zemlji. Na ljudi, ki verujejo v to možnost — teh ljudi pa tudi danes še ni veliko — pa gleda le z otožnim nasmeškom. Lenskega ubije samo iz obupa, nemara celo iz obupa, ki ga je vzbudilo v njem hrepenenje po splošnem idealu. To je vsaj po našem mnenju kaj verjetno. Vse drugačna pa je Tatjana. To je trden značaj, ki korenini v domači zemlji. Ona je globlja kakor pa Onjegin in kajpak tudi pametnejša. Že s svojim plemenitem nagonom slutiti, kje in v čem je resnica. To se tudi izkaže na koncu pesnitve. Morda bi bilo bolje, če bi Puškin imenoval svojo pesnitev po Tatjani in ne po Onjeginu. Kajti glavna junakinja je nedvomno ona. To je pozitivni in ne negativni tip, tip pozitivne lepote, to je apoteoza ruska žene in pesnik je določil njo, da v znamenitem prizoru, ko se poslednjič sreča z Onjeginom, izreče misel cele pesnitve. Dejali bi celo, da se takšen pozitivni tip takšne lepote v ruski literaturi skoroda ni več ponovil, če izvzamemo morda Lizo v Turgenjevljevem »Plemiškem gnezdju«. Onjegin gleda na vse stvari zviška in zato nikakor ne more razumeti Tatjane, ko jo vidi prvič v podeželskem kotičku, v preprosti podobi čiste in nedolžne deklice, ki je pri prvem svidenju z njim tako plaha. On ne more spoznati v tej ubogi deklici tistega, kar je v njej popolno, dovršeno, in nemara jo je res smatral za »moralni

embrio«. Kaj, Tatjana naj bi bila spričo svojega pisma še vedno moralni embrio? Če je kdo embrio, potem je to gotovo Onjegin sam, o tem ni nikakega dvoma. On je ni mogel razumeti, kako pa naj bi jo tudi razumel. Kaj pa je vedel on o človeški duši. To je abstraktni človek, ki je obsojen v večno in nemirno sanjarjenje. Razumel je ni tudi še pozneje v Petrogradu, v podobi imenitne dame, ko je, kakor pravi v svojem pismu Tatjani, »doumel vso njeno popolnost«. Toda to so le besede. V njegovem življenju je šla mimo njega nedoumljena in neocenjena. V tem je tudi tragedija romana. Če bi takrat ob njunem prvem srečanju na vasi prišel iz Anglije Child Harold ali pa nemara celo sam lord Byron in opazil njeno plaho in preprosto lepoto in ga opozoril nanjo — bi bil Onjegin že takrat ves presenečen in navdušen nad njo. Zakaj tudi v teh svetobolcih je včasih mnogo duhovnega lakajstva. Toda to se ni zgodilo. Iskatelj svetovnega soglasja je prebral njeno izpoved in ravnal vsekakor pošteno. Potem ko v svoji bedasti jezi prelije kri Lenskega, se odpravi s svojim svetoboljem po svetu. Potika se po svoji domovini, ki se zanjo tako malo zmeni, in poln sile ter prekipavajočega zdravja preklinja: »Mlad sem, v meni je silno življenje, toda kaj me čaka, žalost, žalost.«

Tatjana je to razumela. Pesnik jo je v nesmrtnih verzih prikazal, kako obišče dom tega človeka, ki se ji zdi tako čuden in zagoneten. Ne bom omenjal umetnosti, nedosegljive lepote in globine teh verzov. Poglejmo jo, kako hodi po njegovi sobi, si ogleduje njegove knjige in njegove stvari, ter skuša z njihovo pomočjo uganiti njegovo dušo in razvozljati svojo zagonetko. »Moralni embrio« zaide končno v dvom. S čudnim smehljajem in sluteč rešitev svoje uganke, šepetajo njene ustnice: »Mar ni ta človek parodija.« Da morala je izpregovoriti te besede. Uganila je. V Petrogradu, čez dolgo, dolgo časa, pri njunem drugem srečanju, pa ga že povsem razume. Kdo je že dejal, da je mondensko in dvorno življenje škodljivo vplivalo na njeno dušo in da so jo predvsem njen sen o dvornem življenju in novi mondenski vtisi pripravili do tega, da je odrekla Onjeginu. Ne, to ni bilo tako. Ne, to je še vedno prav ista, nekdanja vaška Tatjana. Razkošno petrograjsko življenje je ni pokvarilo, marveč jo je odbijalo. Zoprno ji je bilo in trpela je zaradi njega. Tatjana sovraži svoj družabni položaj. Kdor sodi o njej drugače, ne razume, kaj je hotel povedati Puškin. Odločno pravi Onjeginu: »Oddana sem drugemu in mu bom večno zvesta«. Ravnala je kakor ruska žena in v tem je njena apoteoza. Ona nam pove resnico, ki jo je hotel povedati Puškin. Niti z besedo ne bom omenjal njenega verskega prepričanja o zakonu. Ali morda — čeprav mu je dejala »ljubim vas« — zato ni hotela iti z njim, ker kot ruska žena (ki ni nikakšna južnjakinja in nikakšna Francozinja), ni bila sposobna za ta pogumni korak in ker se ni mogla sprostiti svojih vezi, žrtvovati časti, bogastva, svojega mondenskega položaja in svojih čednosti? Ne, ruska žena je pogumna. Pogumno gre za tistim, v kar veruje, in Tatjana je to dokazala. Toda ona je oddana drugemu in mu bo večno zvesta. Komu in čemu bo zvesta? Kakšna obveznost je to? Obveznosti do tega starega generala, ki ga ne more ljubiti, zato, ker ljubi Onjegina in s katerim se je poročila samo zato, ker jo je »s solzami v očeh zaklinjala njena mati« in ker v njeni obupani duši ni bilo drugega kakor obup, nobene nade, nobenega svetlega žarka? Da, zvesta je temu generalu, svojemu možu, ki je pošten človek, ki jo ljubi, ceni in je ponosen nanjo. Čeprav jo je »prosila mati«, je vendarle le ona sama,

in nihče drugi, privolila v zakon. Ona sama je prisegla, da mu bo zvesta žena. Čeprav ga je vzela iz obupa, je zdaj on vendar njen mož in njena nezvestoba bi ga osramotila, ubila. Ali sme človek graditi svojo srečo na tuji nesreči? Sreča ni le v užitkih ljubezni, marveč v višjem soglasju duha. S čim naj se zadovolji duh, če pa se skriva za njim brezobzirno in nečloveško ravnanje? Ali naj beži samo zato, ker je v tem njena sreča. Kakšna pa more biti sreča, ki se opira na tujo nesrečo?

Mislite si, da gradite stavbo človeške usode in imate pred seboj končni cilj, da bi osrečili ljudi ter jim prinesli mir in pokoj. Toda mislite si, da bi bilo za ta cilj neobhodno potrebno mučiti eno samo človeško, četudi ne toliko vredno, ali celo smešno bitje — nikakega Shakespearea, marveč samo poštenega starčka, moža mlade žene, v katere ljubezen, čeprav ne pozna njenega srca, slepo veruje, ki jo spoštuje, in je nanjo ponosen, ter je ob njej srečen in zadovoljen. Mislite si, da bi morali osramotiti, onečastiti in mučiti samo tega starca in na njegovih solzah graditi vašo stavbo bodočnosti. Ali bi hoteli biti pod takšnimi pogoji graditelj te stavbe? To je vprašanje! Ali se lahko le za minuto živite v misel, da bi ljudje, zaradi katerih bi gradili to stavbo, sprejeli od vas takšno srečo, če bi ta temeljila na trpljenju še tako nepomembnega, brezobzirno in nepravilno mučenega bitja. In, ali mislite, da bi ljudje, ki bi sprejeli takšno srečo, res ostali za vse večne čase srečni? Recite, ali bi Tatjana s svojo plemenito dušo in s svojim srcem, ki je že toliko trpelo, mogla ravnati drugače? Ne, čista ruska duša sklepa takole: »Čeprav se sama odpovem sreči, čeprav je moja nesreča še neizmerno večja kakor pa trpljenje tega starca, čeprav nikdo pa tudi on nikoli ne bo spoznal in ocenil moje žrtve, vseeno nočem biti srečna tako, da ugonobim drugega.« V tem je tragedija, ki se je dejansko zgodila, preko te meje ni več mogoče iti. Prepozno je, in Tatjana odslovi Onjegina. Pravijo: »Toda tudi Onjegin je nesrečen. Enega je rešila, drugega pa pogubila.« To je drugo in morda najvažnejše vprašanje v tej pesnitvi. Vprašanje, zakaj Tatjana ni šla z Onjeginom, ima vsaj v naši književnosti že svojo posebno zgodovino. Zato sem si tudi dovolil tako obširno razpravljati o tem vprašanju. Najznačilnejše pa je, da so pri nas ljudje tako dolgo dvomili v moralno rešitev Tatjaninega vprašanja. Jaz mislim takole: Tudi če bi bila Tatjana svobodna, če bi njen stari mož umrl in bi ovdovela, bi še vseeno ne šla z Onjeginom. Ali je potrebno poznati celo bistvo tega značaja? Ona prav dobro ve, kdo je on: večni potepuh nenadoma vidi žensko, za katero se preje ni zmenil, v novem, bleščečem in nedosegljivem sijaju. V tem njenem novem položaju pa je tudi stržen vse zgodbe. Tej deklici, ki jo je on malone preziral, se klanja zdaj ves svet — svet, ki je za Onjegina ne glede na vse njegove svetovne ideale tako strašna avtoriteta — in zdaj se tudi on ves omamljen vrže pred njo. To je moj ideal, vzklikne, to je moja rešitev, to je izhod iz mojega obupa. Prezrl sem ga, pri tem pa je bila »sreča tako blizu in tako mogoča«. In prav kakor nekoč Aleko po Zemfiri, hrepeni tudi Onjegin po Tatjani in išče v tej fantastični kaprici vso svojo rešitev. Ali mar Tatjana ne vidi tega? Ali ga ni že davno izpregledala? Ona dobro ve, da ljubi Onjegin le svojo najnovejšo fantazijo in ne njo, še vedno krotko Tatjano. Ona ve, da jo smatra za nekaj drugega, ne pa za to, kar je v resnici, da je prav za prav ne ljubi in morda ne more ljubiti nikogar, in četudi tako zelo trpi, niti ni sposoben kogar koli ljubiti.

Ljubi fantazijo, ker je on sam nekakšna fantazija. Če bi šla z njim, bi bil drugi dan že razočaran in bi z nasmeškom gledal na svoje navdušenje zanjo. On ni nikjer zakoreninjen. Travnna bilka je, ki jo zanaša veter. Ona pa je povsem drugačna. V njej je tudi v obupu in v mučni zavesti, da je njeno življenje izgubljeno, nekaj trdnega in neomajnega, nekaj, na kar se opira njena duša. To so njeni spomini na otroška leta, spomini na rodno zemljo, na podeželsko tišino, kjer se je pričelo njeno tiho in čisto življenje. To je »križ in sence vej nad grobom njene uboge dojilje«. Da, ti spomini in podobe iz nekdanjega življenja so ji zdaj dragocenejše kakor vse drugo. Te podobe so vse, kar ji je ostalo in kar rešuje njeno dušo pred dokončnim obupom. To pa ne pomeni malo, to je veliko in tvori vso podlago njenega življenja. V tem je nekaj neomajnega in nerazrušnega. To je stik z njeno rodno zemljo, z njenim narodom, njeno svetinjo. Kaj pa je v njem in kdo je on? Ali naj gre z njim, samo iz usmiljenja, samo da bi ga zabavala in mu v svojem neskončnem ljubezenskem sočutju, čeprav samo za nekaj časa, pričarala privid sreče, ko pa že vnaprej dobro ve, da bo on že drugi dan z nasmeškom gledal na to srečo? Ne; so globoke in trdne duše, ki ne morejo vede dopustiti, da bi se sramotile njihove svetinje, pa čeprav pri tem še tako trpe. Ne, Tatjana ni mogla iti z Onjeginom.

Tako je postal Puškin v tej nesmrtni in nedosežni pesnitvi veliki narodni pisatelj. Kar najtočneje in najprodnorneje je označil vso globino našega bistva in naše nad narodom stoječe družbe. Pogodil je tip ruskega potepuha, ki se je ohranil vse do danes in živi tudi še v naših dneh. S svojim genialnim čutom je podal zgodovinsko usodo in njegov ogromni pomen za našo bodočo usodo. Ob njegovi strani pa je hkratu postavil tip pozitivne in nesporne lepote v podobi ruske žene. Prvi med ruskimi pisatelji je tudi v drugih svojih delih tega razdobja postavil celo vrsto pozitivno lepih ruskih tipov, ki jih je našel v ruskem narodu. Njihova glavna lepota je v njihovi resničnosti, ki je tako otipljiva in nesporna, da jih ne moremo zanikati. Trdno stoje pred nami kakor kipi. Še enkrat poudarjam, da ne govorim kot literarni kritik in zato tudi ne bom pojasnjeval svoje osebne misli s podrobnim literarnim presojanjem teh genialnih umetnin našega pesnika. Na primer o tipu ruskega meniha letopisca bi lahko napisali celo knjigo, če bi hoteli pokazati ves pomen, ki ga ima za nas ta veličastni ruski tip in ki ga je našel Puškin v našem narodu, ga izklesal in ga postavil pred nas za vse večne čase v vsej njegovi nedvomni, veličastni in mirni krasoti. Prav tako bi se lahko na široko razpisali o pričevanju tega mogočnega ljudskega duha, ki zna iz sebe ustvariti tako nesporno resnične značaje. Res je, da je bil ta tip že dan in bilo bi napak, če bi dejali, da si ga je pesnik izmislil, da je to le pesnikova fantazija in idealizacija. Oglejte si ga sami in pritrdili mi boste. Da, v tem je tudi duh naroda, ki ga je ustvaril, in življenjska sila tega duha je velika in neizmerna. Povsod pri Puškinu čutimo vero v ljudski značaj, vero v duhovno moč in po tem takem tudi veliko upanje ruskega človeka. »Pričakujoč slave in dobrega, gledam v bodočnost brez bojazni,« je dejal pesnik ob neki drugi priliki. Te besede bi lahko prenesli na vso njegovo nacionalno tvornost. Še nikoli ni bil noben ruski pisatelj niti pred njim niti za njim tako prisrčno in sorodno povezan s svojim narodom. Med našimi pisatelji bomo našli mnogo poznavalcev naroda, ki tako nadarjeno, tako točno in ljubeče pišejo o narodu. Toda

če jih primerjamo s Puškinom, bomo videli, da so ti pisatelji, če izvzamemo morda enega ali dva nedavna Puškinova posnemovalca, le gospoda, ki piše o ljudstvu. Pa tudi pri najnadarjenejših in celo pri obeh izjemah, ki sem ju pravkar omenil, opazimo tu pa tam nekaj superiornega, nekaj, kar prihaja iz drugega življenja in drugega sveta, nekaj, kar hoče dvigniti ljudstvo k sebi in ga tako osrečiti. V Puškinu pa je neka dejanska povezanost z narodom, povezanost, ki je malone dobrodušna. Vzemimo na primer pripovedko »Medved« in kako kmet ubije njegovo »gospo medvedko«, ali pa se spomnite verzov o Svetem Ivanu.

Vsi ti zakladi umetnosti in umetniške intuicije, ki nam jih je zapustil veliki pesnik, so kašipoti bodočim umetnikom, ki bodo šli za Puškinom. Lahko trdimo, da bi, če bi ne bilo Puškina, ne bilo tudi drugih talentov, ki so mu sledili. Prav gotovo pa njihovo delo ne glede na njihovo nadarjenost ne bi bilo tako silno in tako jasno, kakor se jim je dejansko posrečilo že za naših dni. Toda tu ne gre samo za poezijo in za umetniško tvornost. Če bi ne bilo Puškina, se ne bi morda v tolikšni meri izrazila (kakor se je izrazila, če ne pri vseh, pa vsaj pri nekaterih zelo redkih ljudeh) naša vera v rusko samostojnost in naše, zdaj že zavedno upanje v samostojno poslanstvo našega naroda v družini evropskih narodov. To Puškinovo junaško delo pa nam postane še jasnejše, če se poglobimo v tisto, kar imenujemo tretjo dobo njegovega umetniškega delovanja.

Vedno znova poudarjam: ta razdobja se ne ločijo med seboj po nikakršnih ostrih mejah. Nekatera dela iz tretje dobe bi bila na primer prav lahko napisana že ob začetku Puškinovega pesniškega delovanja. Zakaj Puškin je bil vedno celoten in zaokrožen, dejal bi popoln organizem. Že takoj ob pričetku je nosil v sebi svoje zarodke in ni ničesar sprejemal od zunaj. Vnanjost je le izpodbujala to, kar je že bilo v globini njegove duše. Kajpak se je ta organizem razvijal in prav lahko nam je razlikovati posamezne periode tega razvoja, kako prehajajo druga v drugo. Tako v tretji dobi lahko označimo vrsto proizvodov, v katerih so se pojavljale predvsem univerzalne ideje in v katerih je pesnik preoblikoval pesniške značaje in genija drugih narodov. Ta doba njegovega delovanja je nekaj nečutenega in malone čudežnega, nekaj, česar nismo videli nikoli pred njim in ne za njim. V evropski književnosti je bila cela vrsta umetniških genijev — Shakespeare, Cervantes, Schiller itd. Toda povejte mi samo enega izmed teh velikih genijev, ki bi bil tako univerzalno sprejemljiv, kakor je bil naš Puškin. Ta Puškinova sposobnost pa je hkratu glavna sposobnost naše narodnosti. To sposobnost deli Puškin z našim narodom in je, kar je važnejše, zato narodni pesnik. Največji evropski pesniki niso nikoli mogli tako genialno utelesiti duha drugega, recimo sosednega naroda, vse globine njegovega duha in vse žalosti njegovega poslanstva, kakor je storil to Puškin. Nasprotno, kadar so se evropski pesniki obračali k drugim narodnostim, so po večini vnašali vanje svojega duha in jih razumeli po svoje. Celo Shakespearejevi Italijani so skoro brez izjeme sami Angleži. Med vsemi svetovnimi pesniki je Puškin edini, ki je znal utelesiti duha drugih narodov. Poglejmo samo prizore iz njegovega »Fausta«, »Skopega viteza« ali pa balado »Živel je na svetu ubogi vitez«. Preberite si njegovega »Don Juana«. Če ne bi bil podpisan Puškin, bi nikoli ne vedeli, da ga ni napisal kak Španec. Kakšne globoke postave najdemo v njegovi »Gostiji v času

k u g e«. V teh fantastičnih podobah čutimo duha Anglije. Ta čudovita pesem o kugi ali pa pesem, ki jo poje Mary: »V glasni šoli so se razlegali glasovi naših otrok...« To sta angleški pesmi, to je žalost angleškega duha, njegov jok in njegova strašna slutnja bodočnosti. Spomnite se čudnih verzov: »Ko sem hodil po divji dolini...« To je malone dobeseden prevod prvih treh strani mistične knjige, ki jo je napisal v prozi neki stari angleški sektaš. Toda ali je to zgolj prevod? V otožni in zanosni godbi teh verzov čutimo dušo severnega protestantizma, angleškega krivoverca, neugnanega mistika in vse njegove tope, mračne in neomajne težnje, vse njegovo neugnano mistično sanjarenje. Če berete te čudne verze, se vam zdi, kakor bi čutili duha iz stoletij reformacije in povsem lahko razumete bojeviti ogenj prvega protestantizma. Razumljiva vam postane zgodovina sama. To pa ne le v duhu, marveč zdi se vam, kakor bi sami bili samo prisotni, kakor bi šli mimo oboroženega tabora protestantov in peli z njimi himne, jokali z njimi v mističnem zamaknjenju in verovali v to, kar so verovali oni. Ko smo že pri verskem misticizmu, si oglejmo še Puškinove religiozne verze iz Korana, ali kakor jih je sam imenoval »P o s n e m a n j e K o r a n a«. Ali ne govori tu sam musliman, sam duh Korana in njegov meč, odkriti ponos vere in njena grozna krvava sila? Tu imamo tudi stari svet, »E g i p t o v s k e n o č i k«, posvetne bogove, ki sede vzvišeni nad svojim narodom kakor bogovi in že prezirajo duha naroda in njegove težnje. Nič več ne verujejo vanj in postali so res že samotni bogovi. Poblazneli od svoje samote, v svoji predsmrtni žalosti in dolgočasju se zabavajo s fantastičnimi grozotnostimi in sladostrastjem žuželk, sladostrastjem pajkove samice, ki požre pajka. Ne, ni še bilo pesnika, ki bi bil tako univerzalno sprejemljiv kakor Puškin. Toda tu ne gre za sprejemljivost kot tako, marveč predvsem za njeno presenetljivo globino in oživljanje v duha tujih narodov. To je malone popolno utelešenje tuje narodnosti, ki je naravnost čudežno, kajti nekaj podobnega bi zaman iskali pri pesnikih vsega sveta. To je samo pri Puškinu. V tem smislu je, ponavljam, edinstven, nečuden ter za nas tudi preroški pojav. Zakaj s tem se je v najvišji meri izrazil njegova narodna sila in predvsem narodnost njegove poezije, narodnost kakor se bo še razvila in kakršna se že skriva v sedanjem razvoju. Izrazil jo je na preroški način. Ali ni to moč duha ruske narodnosti in njeno stremljenje k svojemu končnemu cilju, k vesoljstvu in vsečlovečanstvu? Puškin, ki je bil povsem narodni pesnik, se je v tolikšni meri približal narodovi sili, da je že čutil pomen te sile. V tem je jasnovidec in hkratu prerok.

Končno, kaj pomeni za nas Petrova reforma, ne le za bodočnost, marveč že zdaj, kar že je in kar se je že zgodilo. Menda vendar ni pomenila samo to, da smo prevzeli evropsko nošo, evropske običaje, izume in znatnosti! Prav mogoče je, da je Peter spočetka izvajal reformacijo samo v tem koristnem smislu. Ko pa je dalje razvijal svojo idejo, pa se je kajpak prepustil še nekemu drugemu skritemu nagonu. Ta nagon ga je vodil k ciljem, ki so bili vsekakor višji kakor pa gola koristnost. Tako tudi ruski narod ni sprejel reforme zgolj zaradi koristnosti in je že takrat čutil daljnější in neprimerno višji cilj kakor pa je koristnost. Ta cilj je občutil nezavedno, neposredno in povsem življenjsko. Nenadoma smo pričeli težiti po najbolj življenjskem združenju in po vsečlovečanskem edinstvu. Duha drugih narodov nismo sprejeli sovražno (kakor bi se na videz moralo zgoditi), marveč prijateljsko in z vso ljubeznijo. Nismo

delali nikakih posebnih narodnostnih razlik, ker smo že od vsega početka nagnosko umeli odpuščati in odstranjevati vsa nasprotja. Pokazali smo pripravljenost k splošnemu obče človečanskemu združenju z vsemi plemeni velike arijske družine. Da, poslanstvo ruskega človeka je nedvomno vseevropsko in vesoljno. Biti vztrajen in popoln Rus, pomeni prav toliko (to konec koncev lahko podčrtate), kakor biti brat vsem ljudem, ali če hočete vse človek. O, vse to naše slovanofilstvo in zapadnjaštvo je le nesporazum, čeprav je zgodovinski in potreben. Sedanjemu Rusu je Evropa in usoda vsega arijskega rodu prav tako blizu kakor Rusija in usoda lastne rodne zemlje. Zakaj naša usoda je univerzalnost, ne ostvarjena z mečem, marveč z močjo bratovske ljubezni in našega teženja po vsesplošnem zedinjenju vseh ljudi. Če zaželite razumeti našo zgodovino po Petrovi reformi, boste našli sledove in znake te moje misli, če hočete, te moje sanjarije, v načinu našega občevarjanja z evropskimi narodi in celo v naši državni politiki. Kaj pa je počela Rusija zadnji dve stoletji, če ni služila evropskim narodom bolj kakor pa sami sebi. Ne bi dejal, da je bila temu vzrok samo neumnost naših politikov. Evropski narodi se niti ne zavedajo, kako so nam dragi. Prepričan sem, da bomo, ne mi, pač pa bodoči Rusi vsi do poslednjega razumeli, da biti dober Rus ravno pomeni: skušati končno veljavno izravnati vsa evropska nesoglasja, pokazati izhod evropskemu obupu in lastni, vsečlovečanski, vse povezujoči ruski duši, ter morda izreči končno besedo o velikem občem, bratskem in dokončnem soglasju vseh rodov, kakor nam ga nalaga Kristusova postava. Vem, vse predbro se zavedam, da moje besede lahko učinkujejo pretirano, navdušeno in fantastično. A vseeno mi ni prav nič žal, da sem jih izrekel. Izreči jih je bilo treba, zlasti zdaj ob naši slavnosti, ko slavimo našega velikega genija, ki je to misel ravno utelesil v svoji umetnosti. Da, ta misel je že stara in nič novega ne govorim. Najvažnejša pa je vera vase. Dejali bodo: Kaj to našo revno zemljo čaka takšna usoda? Ravno nam je usojeno izreči novo besedo? Zakaj ne, ali mar govorim o gospodarski slavi, o slavi meča in o slavi znanosti? Govorim le o človeškem bratstvu in o tem, da je rusko srce med vsemi narodi morda najbolj pripravljeno na vesoljno, vsečloveško in bratsko zedinjenje. To vidim v naši zgodovini v naših nadarjenih ljudeh in v Puškinovem umetniškem geniju. Čeprav je naša zemlja uboga, vendar je v »hlapčevski obleki hodil po njej Kristus in jo blagoslavljal«. Zakaj ne bi mi nosili njegove poslednje besede? Ali se on sam ni rodil v jasliah? Če ne na drugo, pokažemo lahko na Puškina, na vesoljnost in vsečlovečnost njegovega genija. On je nosil v svoji duši tuje genije, prav kakor svojega. V svoji umetnosti je nedvomno pokazal to vesoljno težnjo ruskega duha. V tem pa je že veliki kažipot. Če je naša misel fantazija, potem je fantazija tudi Puškin, na katerega se ta fantazija opira. Če bi živel delj časa, bi morda pokazal na nesmrtno in velike podobe ruske duše, ki jih že razumejo naši evropski bratje in bi nam jih tudi dosti bolj približal. Nemara bi nam pojasnil vso resnico naših teženj. Potem bi nas Evropec boljše doumeli. Pričeli bi nas razumevati in ne bi več gledali na nas tako nezaupljivo in tako zviška. Če bi delj živeli, bi bilo morda tudi med nami manj nesporazumov in sporov. Toda Bog je sodil drugače. Puškin je umrl v polnem razvoju svojih sil in je nedvomno odnesel s seboj prenekatero tajno. Mi pa zdaj brez njega rešujemo to tajno.

Iz ruščine prevedel Peter Donat

TVORNI SKEPTICIZEM

JANKO LAVRIN

I

Čeprav je potreba po gotovosti glede dokončnih resnic eden najmočnejših človekovih nagibov, se vendar zdi, da se ta na tihem boji takšne gotovosti. V tem ga morda vodi nezmotljivi nagon. Kajti če ne bi slej ali prej preiskovali, kritizirali, izpodkopali in sčasoma povsem opustili »absolutnih« resnic, ki jih ustvarja vsaka pomembnejša filozofija in religija, bi bila zgodovina človeške misli dokaj pusta in negibna. Najbolj nerazvita plemena v Afriki in Avstraliji so ravno tista, ki si niso nikoli upala prelomiti s svojimi utrjenimi *tabuji* — ki jim nadomestujejo »absolutne« resnice in pravila. Toda njihova zvestoba do svojih tabujev je bila tudi njihova poguba.

Kar velja za divjake, drži le še v tem večji meri tudi za civilizirane skupine, ki bi jih pretirano klečeplazenje pred svojimi religijami, narodnimi in zgodovinskimi tabuji neizbežno privedlo v nekakšno mumifikacijo in kitajstvo. V tem pogledu so grobokopi starih vrednot prav tako potrebni kakor pa tisti, ki zvesto zagovarjajo tradicijo, ki so jo posvetila stoletja — čeprav bi se takšna zvestoba morala izroditi v enoličje in dolgočasno mirovanje.

Dovolj je, če prenesemo te primere na posameznika, pa pridemo do čudnega zaključka, da njegovo rast v marsičem omogoča šele njegova nezvestoba do prejšnjih stanj svojega razvoja. Kajpak mora to početi v neki določeni smeri ne pa kar tjavendan, slučajno in neodgovorno. Res je, da trdovratno vztrajanje na neki določeni stopnji svoje rasti utegne krečiti našo voljo in tisto, kar navadno imenujemo značajnost. Prečesto pa je takšno vztrajanje le nezvestoba do samega sebe. Zakaj rasti se pravi pozabljati vsako preživljeno fazo na ljubo novi in bolj življenjski. Namesto da bi bil naš značaj del naše osebnosti, se tako pogosto razvija le v njeno škodo.

Če bi bil posameznik nenadoma postavljen pred stare resnice, ki bi hile obvezne za vse ljudi in vse čase, bi se jim moral pač klanjati in jih gledati kakor opazuje budist svoj lastni popek, in odpovedati bi se moral vsemu veselju nad svojim svobodnim iskanjem in raziskovanjem, ki je celo v svojih neskladnostih neobhodno potrebno za razvoj naše notranje zrelosti. Lessing je imel prav, ko je dejal, da bi, če bi mu bog ponujal v eni roki resnico, v drugi pa iskanje po resnici, pograbil rajši drugo roko. Končna resnica je nemara dobra za boga, za ljudi pa bi ne bila preveč prijetna, morda celo dolgočasna.

II

Nič ni torej bolj naivnega in hkratu prav v svoji naivnosti nesramnejšega kakor samozavestno pridiganje raznih amaterskih preroških učiteljev modrosti — po večini Nemcev in cerkvenih govornikov, ki se smatrajo za privilegirane nosilce popolne in za vsakogar potrebne resnice. K sreči se življenje kljub vsemu njihovemu vpitju ne zmeni dosti zanje.

Ta usoda pa doleti slej ali prej tudi vse religije, ki so tako tesno povezane s tem ali onim evangelijem, da ne morejo nič več dohitevati

življenja in razvoja človeške zavesti. Življenjske so le dotlej, dokler za-
doščajo resničnim življenjskim potrebam. Ali čim smo preživeli in poza-
bili te potrebe, moramo nadomestiti verske simbole, ki so služili tem
potrebam, z novimi, ki odgovarjajo novi dobi z novimi potrebami. Sicer
postanejo ti simboli le ovira, kljub vsej svoji božanski ali bolj bogo-
slovni posvečenosti.

Kar je življenjsko v eni dobi, je lahko v drugi škodljivo. To se pravi,
da nove faze človeške zavesti zahtevajo nova vrednotenja. Vsekakor je
čudno, da se nam vsako novo vrednotenje vsiljuje s prav takšnim videzom
nezmotljivosti kakor pa vsa prejšnja. Kajti če bi bili »veliki« voditelji
in demagogi tako človeški, dostojni in strpni in če bi imeli tisto, kar bi
lahko imenovali duhovni humor, bi se nikoli ne lotevali svojega »po-
slanstva« s takšno slovesno resnostjo, ki edina lahko premika gore in
množice. Skratka, nikoli ne bi postali »veliki ljudje«.

Vse to lahko prav tako prenesemo tudi na lažiznanstvene teoretike in
fanatike. Zakaj, potem ko se je človeška napredna misel ločila od oficial-
nih religij, so nekdane verske nesmisle često nadomestili le razni znan-
stveni nesmisli, ki niso nič manj ozkosrčni in samodopadljivi. K sreči so
ljudje spričo znanstvenega napredka in znanstvenih odkritij, ki so tako
značilna za nas čas, previdnejši in skromnejši glede površnih dokončnih
zaključkov. Zakaj tisto, kar je bilo včeraj »gotovo«, danes ni nič več
gotovo, še manj pa bo jutri.

Tako je bilo na primer komaj nekaj rodov nazaj materialistično poj-
movanje življenja malone obvezno za vsakega »znanstvenega« duha. Med-
tem pa nismo doživeli samo prodora materije kot takšne, marveč tudi
vznemirljivo krizo materijalizma samega, vsaj v njegovih znanstvenih
vrhovih. Zdi se, da prihaja znanost po neki zaviti poti do napol religioz-
nih zaključkov, kar bi vsekakor pripravilo v grozo in obup vse materia-
listične apostole izpred štirideset ali petdeset let nazaj.

III

Spričo vsega tega je neka nepristranska previdnost ali nedogmatični
skepticism vse prej, kakor pa nepotreben. Beseda nedogmatičen je zelo
na mestu, kajti znano je, da je skeptičen duh lahko prav tako dogma-
tičen kakor pa katerikoli teolog — zlasti še, kadar za vsako ceno zavrača
in zanika vse razen negotovosti zaradi negotovosti. Toda takšen skeptik
ne obvlada svojega naziranja, marveč je sam njegov suženj in je obsojen
v neplodnost. Prav tako neplodni so tudi ljudje, ki so skeptični iz diletan-
tizma, iz ravnodušnosti ali enostavno zato, ker smatrajo življenje le za
nekakšno zabavno komedijo. Ti se ne skušajo sprostiti idej, marveč
v idejah.

Vseh teh primerov kajpak ne smemo zamenjavati s skepticizmom, ki
je plod razumske in duhovne odkritosrčnosti in na drugi strani prav
tako intenzivnega notranjega življenja. Samo slaboten duh postane lakaj
naziranj, ki si jih je vsilil sam, ali pa so mu jih vsilili drugi — včasih
celo histeričen lakaj, kakršni so na primer vsi fanatiki. Silen duh pa
skuša ohraniti svojo neodvisnost, svojo notranjo celotnost, tudi če ima
opravka s še tako kričecimi in cenjenimi resnicami.

Montaigneov jasni *que sais-je* (kaj vem?) se močno približuje
tej silni rezerviranosti, ki nima nikakega opravka z ravnodušnostjo in

zaradi katere lahko postanemo gospodarji nad svojim iskanjem, ne pa njegovi mučeniki. Njegov nasprotnik Pascal pa je značilen primer takšnega mučenika. Oba pa sta tipična za baročno dobo, ki je skušala prikriti rastoči notranji kaos z veličastno in teatralično vnanjostjo. Njun temperament pa lahko zasledujemo tudi pri nekaterih poznejših Evropejcih. Montaigne se nadaljuje v Voltaireu in Anatolu Franceu, Pascal pa v bolestinah in bolno strastnih iskalcih, kakršni so Dostojevski, Kirkeegaard in Nietzsche.

Shakespeare je veliki tragik pozne renaissance, Montaigne pa je njen ljubeznivi skeptik. Tako zelo je ljubezniv, da se včasih dozdeva kakor bi iz gole vpljudnosti prikrival ali celo omalovaževal svojo lastno globino in prodornost. V njegovi mojstrski roki celo najvznemirljivejši dvom izgubi na svoji ostrini. Razoroži ga s svojim smehljajem in razpravlja dalje.

IV

Toda kaj je pa prav za prav razlika med negativnim in tvornim skepticizmom? Ta razlika je predvsem v usmerjenosti kakor tudi v gledanju na življenje. Medtem ko se negativni skeptik nagiba k nihilizmu, se tvorni skeptik le notranje sprošča. Skeptičen ni glede resnice, marveč glede resnic. Kar se prve tiče, pa je dovolj odkritosrčen in priznava svojo nemerodajnost. Samo smeje se tistim domišljavim šarlatanom, ki zatrjujejo, da so v intimnem odnosu ne le s Tvorcem samim, marveč celo z vsemi skrivnostmi vesoljstva.

Ker se zaveda, da vsaka doba obvlada le tiste resnice, za katere je zrela, je potrpečljiv v svojem iskanju. Hkratu pa zavrača tudi vse tiste prazne forme in formule, ki jih je že davno zapustil duh življenja. Kajti če zavest neke dobe spričo mogočno organizirane neumnosti ne more prerasti same sebe, se mora ne samo ustaviti, marveč mora neizbežno pasti na nižjo stopinjo. Kulturna vrednost odkritega skepticizma je zlasti v tem, da nas navaja predvsem k temeljitemu preiskovanju tistih »resnic«, ki jih moramo nadomestiti z novimi.

Njegov pomen za posameznika pa je tem večji, ker ga miselno uravnoteži, disciplinira ter ga usposobi, da je skeptičen celo glede svojega lastnega skepticizma. Ne samo to, prav zaradi te notranje celotnosti (ki mu brani, da bi plesal okrog kakršnekoli »resnice« ali dogme), smatra tudi za potrebno, da preizkusi vsako resnico v življenju samem. Tako lahko vidi največ resnice v tistih idejah, ki dajejo našemu življenju kar največ intenzivnosti in globine ter ga delajo vrednejšega.

Takšen skepticizem je tvoren že zato, ker je v službi življenja.

R A Z N O

SEDEMDESETLETNICA MARICE BARTOLOVE-NADLIŠKOVE

Desetega februarja je praznovala Marica Bartolova sedemdesetletnico svojega rojstva. Njen jubilej je močno odmeval v slovenski javnosti, posebno slovesno pa so ga obhajale slovenske žene. Za sleherno kulturno delavko je bil ta jubilej pretresljiv, saj ga je praznovala žena, ki je skoraj pred

pol stoletjem prva kulturno organizirala naše ženstvo, ga uvedla kot celoto v slovensko kulturo in ga priključila boju za narodno osvoboditev.

Marica Bartolova je bila učiteljica, izšla je torej iz one sredine, ki je predstavljala prvo izobraženo plast slovenskih žena, ki so jele kot masa zavedno posegati v kulturno in politično življenje slovenskega naroda. Prav gotovo ni naključje, da je

bila urednica prvega ženskega lista, Marica Nadliškova, kakor se je glasilo njeno deklško ime, tudi učiteljica.

»Slovenka« (1897—1900) označuje svojo urednico v trojnem pogledu. Bila je izredno agilna in sposobna organizatorica, ki ji ni nikoli zmanjkalo iniciative. Zнала si je pridobiti krog sodruidnikov, sistematično si je vzgojila krog ženskih sodrudnic, kar tiste čase nikakor ni bila majhna reč. Zнала je prisluidniti konkretnim potrebam časa, zato je imelo njeno podjetje uspeh. Prvo, kar je venomer poudarjala, je bilo narodnostno vprašanje. Dramila je naše meščanke, ki so v vsakem pogledu pridno nemškutarile, k narodni zavesti. Poleg leposlovnih prispevkov je v člankih načela predvsem troje vprašanj, vprašanje ženske emancipacije, vzgojno vprašanje in vprašanje ljudskega zdravja. Vse to odlično ocenjuje njen zdravi smisel za naloge žene v javnem in zasebnem življenju. — Slovstvena ter druga poročila je pisala skoraj izključno sama. Njena neizpodbitna zasluga je, da je stalno poročala o vseh slovenskih knjigah, da je neprestano opozarjala nanje in tako zbudila zanimanje našega ženstva za slovenski knjižni trg. Njena poročila so bila predvsem referati o vsebini in osebah, prizdevala si je, da bi bila odkrita in vendarle vsakomur pravična. Kdor bi zahteval od nje drugačnih kritičnih metod, bi ji bil gotovo krivičen in bi ne razumel njene misije niti ne bi znal pravilno oceniti možnosti, ki so ji bile na razpolago. Z živim zanimanjem je zasledovala v tej svoji rubriki gibanje v slovenski književnosti in bila je dovolj prožna in napredna, da je sprejela slovensko moderno in predvsem mladega, bojevitega Cankarja pod krov svojega lista. S tem je utrdila pomembnost »Slovenke«, obenem pa je vodila slovensko ženstvo v drugo razdobje. To ni bil več zgolj boj za narodno osvobodjenje izpod nemštva, bil je boj za ureditev odnošajev med nami samimi, za zvišanje našega kulturnega, socialnega in gospodarskega standarda. Ta boj še danes ni končan. To je bil pogumen korak in da ga je tvegala brez oklevanja, ostane njena nevenljiva zasluga.

Marica Bartolova se je leta oseminosemdesetega prvič oglasila v javnosti s člankom v »Edinosti«, v katerem je pozivala Slovenke, naj bodo narodno zavedne in naj — po vzgledu tujk — vzgajajo svoje otroke k narodni zavednosti. Najsi je bilo njeno delo pozneje še tako mnogostransko — značilno je zanj to, da je bila vsa leta marljiva članica in odbornica Ciril-Metodove družbe —, je bil ta prvi nastop zanj bolj značilen kakor se je zavedala sama in kakor se je zavedala njena okolica.

Ze naslednjega leta se je s svojimi lepo-

slovnimi sestavki približala »Ljubljanskemu Zvonu«, ki mu je ostala zvesta sodrudnica. Prvi rokopis, ki ga je poslala Zvonu, je dobil v roke Janko Kersnik, ki je bil nekaj časa njen literarni mentor. Ni bil samo njen svetovalec, poskrbel je tudi za slovstveno naobrazbo mlade pisateljice. Poslal ji je cel zaboj knjig, samih modernih, velikih avtorjev.

Snov njenega leposlovnega dela je deklško ljubezensko življenje, nesrečna, razočarana in uslišana ljubezen. Označuje ga pestra fabulistica, stilno pa poetični realistični slog naših osemdesetih in prve polovice devetdesetih let.

Ko je bila stara dva in trideset let, se je poročila z Antonom Bartolom, poštnim uradnikom. Takrat se je smer njenega življenja spremenila. Zašla je v konflikt, v katerega nujno zaide sleherna žena, ki se posveti materinstvu. Zrno mora umreti, da zraste klas. Ta resnica se je izkazala tudi v življenju Marice Bartolove. Postala je mati in materinstvo ter vsakdanje skrbí so popolnoma zaposlile njene sile. Ostala je še vedno marljiva javna delavka, vendar je stopila bolj v ozadje. Imela je sedem otrok, od katerih jih živí pet, dve hčeri in troje sinov. Bila je skrbna mati in dobra gospodinja, sredi skrbí in dela ji je mladina odrasla. Njeni ptíci so odleteli iz gnezda, da sama ni dobro vedela kdaj. Zdaj je praznovala svojo sedemdesetletnico čila in brez grenkobe, v polni zavesti, da je v življenju lahko uveljavila in razvila vse svoje sile in jih je plodno naložila. Zasluidni javni delavki in materi našega tovaríša dr. Vladimírja Bartola želimo iskreno, da bi prebila še mnoga leta v zdravju in zadovoljstvu.

M. Mohoričeva

LUDWIGOV EPILOG H KONGRESU PENKLUBOV

O mednarodnem kongresu Penklubov v Buenos Airesu je tudi pri nas v Jugoslaviji izšlo že več poročil, vendar ga doslej še ni nihče kritično premotril. Našo javnost bo zato gotovo zanimalo, kako sodi o tem kongresu Emil Ludwig.

»Z argentinskega in s političnega stališča se je mednarodni kongres Penklubov gotovo posrečil,« pripoveduje Ludwig. »Sprejem po naših argentinskih gostiteljih je presenetil tudi najbolj razvajene kongresne leve. Name, ki ne grem nikdar na kongrese, je prísrečno vplival. Eksperti so mi pripovedovali, da niso še na nobenem prejšnjih kongresov doživeli toliko gostoljubnosti, toliko prísrečne in vdane pozornosti kakor ravno na tem najoddaljenejšem delu sveta. Ta pozornost se ni pokazala le v resnično kraljevskem povabilu, temveč tudi v potrpežljivosti in v tem,

kako so se umaknili v ozadje naši domači kolegi, končno tudi v vnetosti poslušalcev. Teden dni je bilo trimilijonsko mesto v resnici pod pritiskom duha in če prihaja „popularen“ od populusa, so mogli najbolj znani člani, ki so jih spoznali na ulici in nagovorili v majhnem lokalu, skorajda pozabiti na vse bolečine lova za avtogrami.

S popolnim viteštvom je zapustil predsednik Ivaguren svoja lastna od političnega razpoloženja kongresa razlikujoča se čustva in je z vzorno objektivnostjo služil celoti, ki jo je imel voditi. Z enako vdanostjo je fungiral tajnik Penkluba Aita, ki je vse skrbno več tednov pripravljaval in je živel v stalnih skrbah za svoje goste. Prevajalec je bil vzoren. Nobena zahvalna beseda ni prevelika. Naša oblika te zahvale more obstojati le v tem, da poročamo v Evropi o lepih stvareh in zanimivih ljudeh te dežele.

Tudi po svoji politični tendenci se je kongres posrečil, ker se je trikrat izjavil za svetovni mir, za internacionalno in demokratsko miselnost.

In vendar ni ta kongres izpolnil svoje glavne dolžnosti. Ker vem, da je ravno toliko članov, kolikor gledalcev razočaranih in ker mislim, da ne bo nihče pripravljen, te resnice takoj in odkrito priznati, sem odločen, da jo jaz izrečem. To storim, da pokažem našim gostiteljem, da niso vsi Evropci tako navdušeni nad samim seboj, kot je bilo to slišati v uradnih zaključnih govorih tukaj kakor povsod. Jaz lahko to storim, ker je bila moja naloga lahko resljiva in se osebno nimam čez najmanjšo stvar pritožiti.

Le kot soodgovorni član med toliko drugimi obžalujem, da je kongres dosegel višino Društva narodov s svojimi ljuboumnostmi in tušanji, da pa je zato daleko zaostajal za njim po pridnosti in delavnosti.

Zelo oddaljena dežela povabi okoli 80 avtorjev in okoli 50 držav, da se zbero; povabi te može v dobesednem smislu, od trenutka, ko zapuste svoj dom, do takrat, ko zopet stopijo vanj; izda milijon frankov za stroške in pričakuje tuje književnike. Šest tisoč kilometrov daleč se vozijo v tujo deželo, tri tedne dolgo in marsikateri še delj. Počutijo se nad vse prisrčno sprejeti. Njihova naloga bi sedaj bila, da v tujem mestu odločno delajo in da od kongresa postavljene probleme vsaj približajo rešitvi. Njihova naloga bi bila, da razpravljajo z veliko resnostjo o vprašanih, ki so na dnevnem redu, kakor dela to kongres zdravnikov in tehnikov. Gotovo so povsod sprejemi in banketi, vendar je treba povsod kljub temu delati.

Kaj se je namesto tega storilo?

Kongres, ki je bil povabljen za trinajst dni, je, če se sešteje resnično trajanje sej, v celoti delal 20 ur, tedaj poldrugo uro na dan. Zaradi te svoje odločne lenobe ni skoraj ničesar izvršil.

Kongres je imel dva viška: odličen otvoritveni govor Romainsa in ovacijo kongresa za izgnane nemške avtorje na izpodbudo vedno hrabrega Belgijca Pierarda. Imel je tudi simbolični in bojni trenutek: oba sta ostala zaradi tu uporabljene ženevske taktike brez učinka. Prebral se je namreč lepo stiliziran manifest proti vojni, ki ga ni poprej nihče videl in ki naj bi ga sprejeli le z mrmranjem, pri čemer so bili vsi udeleženci prepričani o popolni brezuspešnosti tega stotega manifesta. Nadalje se je začel boj proti fašistom, da je, ko je postala stvar resna in sta oba svetovna nazora trčila skupaj, hitro prišlo s par kavalijskimi besedami do sprave, namesto da bi se dolgoletna kriza odločila.

Vsakokrat, ko je debata postala zanimiva, je postal kongres lačen in se je preložil do luncha ali obeda. Pogled na slavno argentinsko ribo ali na izvrstno argentinsko belo vino je poživil vseh trinajst dni srca književnikov. Anglež, ki je predsedoval, je s svojega kurulskega sedeža izpovedal načelo, da mora ob osmi uri sesti za mizo. Francozi, ki so se takoj polisti vodstva, niso izvedli svoje naloge. Ne da bi se poprej posvetovali z najbolj znanimi delegati, so sestavili svoje manifeste in programe, in z ženevsko metodo preprečili vsako odločnejše vplivanje. Odgovornost je tem večja, ker so združevali več odličnih moči kot katera koli druga delegacija.

Z duhom in skrbnostjo so pripravljali debato, potovali so 6000 kilometrov daleč, da bi tukaj filozofirali o inteligenci in življenju. Ko pa sem nekega večera kot predsednik izjavil, da hočem pričeti točno ob 6. uri, sem bil potolažen s $\frac{1}{2}$ 7. uro. Ko sem potem po pomembnem govoru Mariteina predlagal, da ostanemo, če bo treba, skupaj tudi do polnoči, ker smo vendar zato tukaj, da filozofiramo, so mi izjavili isti močje, ki so pričeli z debato, da so za ob $\frac{1}{2}$ 9. uri povabljeni, in so odšli. Na ostali kongres je to tako porazno vplivalo, da me je prisilil k odgoditvi.

Mogoče, da jih je eden izmed mnogih sprejemov odvrnil; toda nihče ni hotel sprejeti mojega predloga, da bi sedaj ali pozneje imeli nočno sejo. Vsi evropski parlamentari imajo nočne seje, da zaslužijo čast in denar, ki se jim ga daje; združeni misleci in pesniki se niso mogli za to odločiti. S trudom in vihravo, vedno z uro v rokah, so se načenjali najgloblji problemi, kakor imajo navado delati današnje na pol diktature z ostanki ljudskih zastop-

stev, in vendar so sedele med malo znanimi avtorji izvrstne glave, ki so se čutile ponovno omalovaževane in celo razžaljene. Noben predmet se ni razčistil. Šest tisoč kilometrov vožnje po morju, milijon frankov stroškov, 80 mislecev in pesnikov in povprečno poldrugo uro dela na dan; to je statistika 14. penklubskega kongresa.

Zato je cvetela intriga. Kongres se je pričel s predsednikom, ki se ni prikazal, čeprav ni bil bolan, in je menil, da se je tukaj, kamor ga je postavila njegova dolžnost, opravičil s suho čestitko. Ko bi nato moral biti izvoljen nov predsednik, se je tudi to izvršilo s pretentanjem. Jaz osebno odobravam izvolitev Julesa Romainsa, ker ima lastnosti, ki odlikujejo velikega pisatelja tudi kot govornika in debaterja. Njegova izvolitev pa se ne bi smela omogočiti s kompromisom z Italijani, ki jih je isti Romains par dni poprej tako silovito napadel. Ko je Marinettiju, v ostalem najboljšem govorniku na kongresu, očital, da se ne more istočasno v svojih knjigah navduševati za vojno in podpisati resolucijo za mir, bi mu bil Marinetti lahko z isto pravico odgovoril, da se tudi ne sme fašistov na javni seji kar se da napadati, takoj nato pa predlagati Rim, ki ga je kongres iz političnih vzrokov že več let odklanjal kot kongresni kraj, za prihodnji sestanek. Vsak izmed nas bi lahko predlagal Rim, samo ne novi predsednik Romains, tri minute po svoji izvolitvi.

O teh dogodkih obstoji tudi dokument: odlični Duhamel, ki se smatra za filozofa, brez častihlepja, toda z odgovornostjo, je po tem doživetju javil svoj izstop iz Penkluba in ga je pisмено utemeljil s to taktiko svojih rojakov. K tisti ataki proti fašistom so ga prisilili, takoj nato pa so brez njega sklenili opisani pakt.

Pravi sejem ničemurnosti, bojišče častihlepnosti se je razprostrlo namesto resne volje do dela. Noben odločen sklep se ni sprejel. Ko sem hotel predlagati, naj se predsednik Penkluba obveže, da bo pri vojnem izbruhu sklical sestanek, ki naj bi določil napadalca, so me z vseh strani obstopili, swareč me, da bi tako nevarne stvari iznašal pred plenum.

Ko se je zadnji večer hitro vse zmašilo, se je proti sedmi uri sklenilo, da se pusti v dvorano delegatinja, ki je že vse teden čakala zunaj pred vrati; bila je tista dama, ki si je izmislila prve erke Penkluba: zadržta gospa, zelo stara, toda večne mladosti. Bila je poezija. Zadnji večer proti sedmi uri je smela vstopiti poezija, ker je bilo jasno, da mora biti do osme ure in do večerje vse končano. V lepem govoru je pozdravil holandski delegat poezijo in ji ponudil celo stol. Nato pa so bili hitro z

njo gotovi. Potem, ko so se cele dneve predstavljali brezpomembni sklepi v tri jezike, ni bila ta vaja več mogoča za poezijo. Nekoliko po osmi uri se je vse odobrilo, pustili so, da je dama izginila v temi noči, nakar se je kongres zaključil med medsebojnim zagotavljanjem, kako velike stvari so se izvršile.

Te pa se niso izvršile. Nekateri delegati so govorili zunaj kongresa občinstvu, jaz sem to šestkrat storil, in ker so najodličnejši izmed delegatov isto napravili, so naši gostitelji doživeli vsaj nekaj tega, kar so od nas pričakovali. Na kongresu pa se je svet misli, ki naj bi bil svet Penkluba, siromašno obravnaval, in resnost, s katero naj bi se pokazala svetu skupnost avtorjev v tako nevarnih trenutkih, je bila le redko občutiti.

Ta kritika se bo demantirala in iznova se bodo hvalili, kako demokratični so bili v tistem trenutku. Jaz pa vem, da govorim v imenu mnogih malo znanih delegatov, če povem resnico argentinskemu gostiteljem, ki smo jim dolžni toliko hvale.

A. Pqdbevšek

PETDESETLETNICA SRPSKE KRALJEVSKE AKADEMIJE

1886—1936

Pred nedavnim je praznovala Srpska kraljevska akademija petdesetletnico svojega obstoja. Prvi početki te pomembne kulturne ustanove segajo daleč nazaj v leto 1842. in sicer v Kragujevac. Tam se je namreč tega leta ustanovilo »Društvo srpske slovesnosti«, ki se je že intenzivno ukvarjalo s preiskavanjem jezika, književnosti, narodnih starin in običajev. Vendar so bila originalna dela le zelo redka. Pač pa je to društvo zbiralo stare dokumente in rokopise. Leta 1864. pa je bilo to društvo zaradi razprtij in političnih razlogov razpuščeno. Še istega leta osnovano »Srpsko učeno društvo« je bilo že nekaka akademija. To društvo je obstajalo 28 let in je izdalo lepo število knjig in drugih publikacij.

Novembra leta 1886. pa je izšel osnovni zakon o Srpski kraljevski akademiji in vlada je imenovala iz vrst Srpskega učnega društva prvih šestnajst članov novo ustanovljene akademije. Tako je zrastle Srpska kraljevska akademija na deloma že dobro pripravljenih tleh in je lahko takoj začela z delom. V teh petdesetih letih je bilo njeno delo kaj plodovito in tudi ozko povezano z beograjsko univerzo. Uživala je znatne podpore, a si v teku let pridobila vrhu tega lepo premoženje, ki je omogočalo njeno delo na vseh kulturnih področjih. Za petdesetletnico je izdala obširna poročila o svojem delu v tej dolgi

dobi. Proslave njene petdesetletnice se je udeležilo veliko število delegatov iz inozemstva in iz vseh kulturnih institucij v državi. —u

ITALIJA IN VOJNA V ABESINIJU

V zbirki »La Conquista dell'Impero«, ki jo izdaja »Istituto nazionale fascista di cultura« v Rimu, je izšla knjiga maršala Emilia de Bona z naslovom »Le preparazione e le prime operazioni« (Priprava in prve operacije), ki jako nazorno pokaže ves razvoj vojnega zapletljajev v Tripolitaniji, Abesinijo. Predgovor knjigi je napisal sam Mussolini, ki priznava de Bonu vse zasluge za zmago nad Abesinijo. Knjiga je zelo poučna in interesantna, ker našteva predvsem le suha dejstva. Pokaže namreč zaporedni razvoj dogodkov po ureditvi kolonialnih zapletljajev v Tripolitaniji, pokaže, kako se je Italija zavedla važnosti kolonialnega vprašanja in je seveda pri vsem tem preprežena z reminiscencami na italijanski poraz v Abesiniji v prejšnjem stoletju. Iz knjige je nadalje jasno vidno, da Abesinija sama ni želela vojne, da je bila notranje razrvana in neenotna in kako se je zaradi vseh teh razlogov moral nujno razviti še večji razkroj zastarele države in njen popolni poraz. Pokaže tudi nazorno italijanske imperialistične tendence in vse žrtve, ki jih mora prinesiti italijanski narod za doseg tega smotra. Za to vojno, ki je značilna za evropsko politiko in za zakulisno borbo evropske diplomacije, je zelo značilen sledeči odstavek v knjigi: »Ker pa niti mislili nismo na to, da bomo morali nekega dne obračunati s sosedno državo domačinov, zaradi tega je skušala obdržati naša politika do Abesinije vedno dobro sosedstvo, da bi čedalje bolj trdno navezala naše trgovske odnose z Abesinijo. Kljub temu pa se je vse razvilo tako daleč, da je zmagalo realistično pojmovanje naše bodočnosti in so nas okoliščine, ki so nastale zaradi nasledstva v Addis Abebi, privlele do razmišljanja, kateri odnosi bi bili izključno za naše lastne koristi — sedanje kakor bodoče — najbolj ugodni.

»Če se odraža v dalji možnost konfliktov, prihaja v poštev ena sama vrsta praktične politike. Ta je tem več vredna, če ni država, ki nam stopa nasproti, na isti kulturni stopnji kakor mi in če so oblike in metode njene vlade take, da se zlorabe in notranje razprtije lahko uveljavljajo.

»V takem primeru je treba preudariti, katero stranko (namreč v državi, ki jo hočemo zavojščiti, opom. por.) bomo najbolj smotreno izrabili. Treba je podžigati častihlepe in razprtije in dajati mnogo,

zelo mnogo denarja. Podkupljivost je tipična lastnost nižjih ljudstev, prav posebno vodilnih abesinskih ljudi in koptskega klerusa.« —u

STOTA OBLETNICA SMRTI GEORGA BÜCHNERJA

Letos 19. februarja je bila že stoletnica smrti nemškega dramatika Georga Büchnerja. Büchner je bil poleg dramatika Grabbeja najmarkantnejša osebnost v dobi mladonemške drame, ki si je utirala pot v naturalizem. Na Büchnerja so močno vplivali takrat nedavni dogodki francoske revolucije. Rodil se je 19. februarja 1937 kot sin zelo prosvitljenega zdravnika v bližini Darmstadta. Njegov oče je bil po mišljenju tipičen predstavnik 18. stoletja, njegova mati pa je bila navdušena patriotka, ki je iskreno doživljala prebujajoče se 19. stoletje. Tako je bil Büchner že po rodu postavljen med dve kulturni dobi in je združeval v sebi obe. Odklanjal idealizem 18. stoletja in zagovarjal materializem 19. stoletja. To pa zlasti, ker ni bil le pisatelj, marveč tudi filozof in znanstvenik. Od jeseni 1836, ko je dovršil svoje študije, je bil docent za primerjalno anatomijo na univerzi v Zürichu in tu se v njegovem delu pokaže ostro začrtano mišljenje znanstvenega empirizma, ki odklanja teoretično filozofske spekulacije starejše dobe in z njimi vso starejšo prirodno filozofijo ter utira pot novi izkustveni znanosti, ki išče v življenju in dogajanju prazakonov, realnosti.

Ta notranji razkol, ta borba med obema poloma se jasno odraža v vsem njegovem življenju, tako tudi v njegovih dramah »Dantonova smrt«, »Leonce in Lena« ter »Vojčček«, ki so prepojene s sarkazmom. V tem razkolu dveh kulturnih dob je bil Büchner vendar revolucionar v literaturi in znanosti. Umrli je žal že leta 1937, še niti štiri in dvajset let star. —u

† LOU ANDREAS-SALOMÉ

V 76. letu starosti je umrla v Göttingenu pisateljica Lou Andreas-Salomé, ki je bila znana zaradi svojih ozkih prijateljskih stikov s Friedrichom Nietzschejem in R. M. Rilkejem. Po rodu je bila hčerka ruskega generala nekdanjega hugenotskega emigranta. Bila je zelo evropsko naobražena in je študirala med prvimi ženskami na univerzi v Zürichu. Ukvarjala se je predvsem s filozofijo religije in s psihologijo. Že v svoji mladosti se je seznanila z Nietzschejem. Leta 1894 je izdala knjigo »Friedrich Nietzsche in seinen Werken«, kjer je pokazala, kako dobro razume Nietzschejev svet in dala s tem pobudo in pokazala

poti za raziskovanje Nietzschejevih del in njegove dobe.

Več kakor 25 let je bila dobra prijateljica Rilkejeva. Z njim in s svojim možem, nemškim profesorjem, je potovala v Rusijo, kjer so obiskali Tolstoja. Rilke ji je pisal nebroj pisem. V zrelejših letih se je posvetila pisateljevanju, a proti koncu življenja se je intenzivno ukvarjala s psihoanalizo ter postala tako pristašinja Sigmunda Freuda.

—u

FILOZOFSKA FAKULTETA V BONNU IN THOMAS MANN

Nedavno je filozofska fakulteta v Bonnu sporočila pismeno Thomasu Mannu, da mu odvzema častni doktorat filozofije. Na to pismo je odgovoril Mann javno in tiskal svoj odgovor v znani žiriški založbi Oprecht. V svojem odgovoru pravi: »Častni naslov doktorja filozofije imam še vedno, ker mi ga je podelila nanovo harvardska univerza in sicer z utemeljitvijo, ki Vam jo, gospod dekan, ne bi rad zamolčal. Prestavljen iz latinščine bi se glasil ta dokument: ... smo mi rektor in senat s priznanjem naših častitih univerzitetnih inspektorjev na slovesni seji imenovali in oklicali Thomasa Manna, slovečega pisatelja, ki je s tem, da je mnogim naših sodržavljancev tolmačil življenje, ki je skupaj z le redkimi sodobniki ohranil visoko čast nemške kulture, za častnega doktorja filozofije in mu podelili vse pravice in časti, ki so v zvezi s to stopnjo.« Tako čudno in nemškemu aktualnemu pojmovanju nasprotno se oblikuje moja eksistenca v glavah svobodnih in izobraženih mož onstran morja — in pripomnim lahko, da ne samo tam!« Konča pa svojo tiskano poslanico, ko potegne kulturno bilanco minulih štirih let, s stavkom: »Toda gorje ljudstvu, ki išče, ko ne ve poti ne naprej ne nazaj, končno res svoj izhod v bogu in ljudem osovraženi grozoti vojne! Tako ljudstvo je izgubljeno!«

—u

NEMŠKI EMIGRANTSKI LISTI

Nemški emigranti imajo v Moskvi dva svoja lista: »Internationale Kultur« in »Das Wort«. Izdajatelj je nemški pisatelj Bredel. Med glavnimi sotrudniki sta Heinrich Mann in Lion Feuchtwanger. Bredel pravi v uvodu, ki ga je objavil »Das Wort« v svoji januarski številki, da je njihova dolžnost »boriti se za svobodno in kulturno Nemčijo in proti fašističnemu barbarstvu.«

—u

ESEJ »VIDELA SEM HITLERJA«

V Nemčiji je prepovedan esej Doroteje Thompson »Videla sem Hitlerja«. Zaradi tega eseja je bila gospa Thompson izgnana avgusta 1934 iz Nemčije. Gospa Thompson je žena ameriškega pisatelja Sinclaira Lewisa, ki ga poznajo čitatelji »Modre ptice« po njegovem v slovenščino prevedenem romanu »Arrowsmith«.

—u

NOVE KNJIGE

Čitateljem »Modre ptice« po romanu »Noč po izdaji« znani pisatelj Lyam O'Flaherty je izdal nov roman »Famine« (Lakota).

V spomin lani umrlega T. E. Lawrencea je namesto biografije okrog sedemdeset njegovih znancev in prijateljev napisalo svoje osebne vtise in spomine nanj.

Pri H. Griefsonu so izšla pisma Walterja Scotta.

H. Munro Chadwick in n. Kershaw Chadwick sta izdala že drugi zvezek »The Growth of Literature« (Rast literature) (Cambridge 1936, University Press), ki obravnava poleg staroindijske in starohebrejske literature tudi rusko in jugoslovansko narodno poezijo. Ruski je posvečenih okoli 200 strani, jugoslovanski pa okoli 150 strani.

—u

O BARTOLOVI KNJIGI AL ARAF

je prinesla revija »Books Abroad, University of Oklahoma Press« v oktobrski številki sledečo oceno:

Vladimir Bartol. *Al Araf*. Ljubljana. Modra ptica 1935. — Ta zvezek »literarnih sestavkov« je nedvomno redek pojav v jugoslovanski literaturi. Ti sestavki bi se mogli primerjati s Poevimi zgodbami, toda v njih ni misticizma ameriškega genija, ki ga pri Bartolu nadomešča jasnejša luč sodobne psihologije. Toda Bartolov intelektualizem ni intelektualizem kakšnega znanstvenega naturalista, kot je Zolajev, on gradi svoje literarne motive na psihologiji in ne na biologiji.

Naslov sam, *Al Araf*, ki je po mohamedanski veri zid, ki loči nebesa od pekla, označuje celotno njegovo literarno fizionomijo. Na tem zidu so po Bartolu možje, ki ne morejo izbrati niti prve niti druge poti. To je pravi položaj mlajše generacije, ki med dvema ekstremnima dobama skuša najti svoje mesto na soncu. — *Anthony J. Klandar*. Slovene National Library, Cleveland, Ohio.

ANDRÉ MAUROIS

OBDOBJA V LJUBEZNI

Roman

izide okoli 10. marca kot druga redna knjiga za naše naročnike.

A. Mauroisja poznajo naši bralci že po mnogih zapiskih v Modri ptici. On je eden najslavnejših modernih francoskih pisateljev. Njegov silno brani družabni roman »Obdobja v ljubezni« razsvetljuje probleme ljubezni in zakona, kakor se pojavljajo v sodobnem človeku, slika tragiko medsebojnega neujemanja med moškim in žensko, je silno človeški in zato globoko resničen in iskren. Maurois je s tem mirnim, nad vse zanimivim ljubezenskim romanom globoko posegel v čustveno raztrganost današnjega človeka, in kakor zdravnik-rentgenolog prikazal njegovo duševno krizo, ki je obče človeška. In ta njegova diagnoza utegne biti za marsikoga začetek notranjega sproščanja.

Knjigo, ki bo zelo okusno opremljena, prejmejo najpreje tisti naročniki, ki niso v zaostankih z naročnino. (Preberite naš »Dekalog« v 1. števil. »Modre ptice.**) Zato opozarjamo naročnike, ki nam dolgujejo še zaostale obroke, da nam jih nakažejo obenem z obrokom za mesec marec.

ALI STE SE ŽE NAROČILI NA

WELLSOVO

SVETOVNO ZGODOVINO

katere prvi zvezek je pred kratkim izšel pri naši založbi. Že ta prvi zvezek je vzbudil povsod ogromno zanimanje. Založba prejema skoro vsak dan pisma, v katerih se naročniki z navdušenim priznavanjem izražajo o tem monumentalnem delu, ki bi ne smelo manjkati v nobeni slovenski hiši. Ker je knjiga pisana preprosto, vsakomurumljivo in napeto, nudi vsakemu bralcu izreden užitek, poleg tega pa mu odpira tudi komaj slutene razglede v preteklost našega sveta in življenja na njem.

Prva knjiga obsega zgodovino od početkov sveta pa do Grkov. Opremljena je s številnimi zemljevidnimi kartami, časovnimi diagrami in številnimi slikami v tekstu. Poleg tega pa vsebuje še posebej 50 strani slik na posebno finem papirju za umetni tisk. Prva knjiga obsega nad 550 velikih strani. Prav toliko bo obsegala tudi vsaka od naslednjih dveh knjig.

Po opremi predstavlja knjiga višek, kar more nuditi naš knjižni trg. Krasen, jasen tisk, fin papir, lepe in številne slike ter krasna in trpežna vezava. Drugi zvezek izide v začetku junija, tretji v začetku novembra.

Cena vsem trem v platno vezanim knjigam je za naše naročnike Din 450. Ta vsota je plačljiva tudi v majhnih mesečnih obrokih.

Naročite se še danes na »Svetovno zgodovino«.

Založba Modra ptica v Ljubljani.

REVIJI SO PRILOŽENE POLOŽNICE. NAROČNIKE PROSIMO, DA NAM NAKAŽEJO NAROČNINO ZA MESEC MAREC. NE POZABITE NA OBROK ZA »SVETOVNO ZGODOVINO«.

PRIDOBIVAJTE

novih naročnikov. Oglejte si na naslednji strani nagrade, ki so ta mesec nekoliko izpremenjene in dopolnjene.

Nagrade

za nove naročnike:

Kdor pridobi enega naročnika, prejme lahko eno izmed sledečih knjig:

- * Knut Hamsun / *BLAGOSLOV ZEMLJE*, roman v mehko vez.
- * Knut Hamsun / *POTEPUHI*, roman, v mehko vez.
- * Walter Scott / *IVANHOE*, roman v mehko vez.
- * Fülöp Miller / *SVETI SATAN*, biografija, mehko vez.
- * Sinclair Lewis / *ARROWSMITH*, v mehko vez.
- * Blasco Ibañez / *KRVAVE ARENE*, roman, v mehko vez.
- * Prosper Mérimée / *ŠENTJERNEJSKA NOČ*, roman, v mehko vez.
- * Liam O'Flaherty / *NOČ PO IZDAJI*, roman, v mehko vez.
- * Jack London / *DOLINA MESECA*, roman, v mehko vez.
- * Emil Ludwig / *NAPOLEON*, roman, v mehko vez.
- * Sigrid Undset / *JENNY*, roman, v mehko vez.
- * Lytton Strachey / *KRALJICA VIKTORIJA*, biografija, v mehko vez.
- * Heinrich Mann / *VÉLIKA STVAR*, roman, v mehko vez.
- * Maksim Gorkij / *TRIJE LJUDJE*, roman, v mehko vez.
- * Pearl S. Buck / *DOBRA ZEMLJA*, roman, v mehko vez.
- * Emil Vachek / *KRI NE KLIČE PO MAŠČEVANJU*, roman, broš.
- * John Galsworthy / *SAGA O FORSYTH*, 1. knjiga v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA O FORSYTH*, 2. knjiga v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA O FORSYTH*, 3. knjiga v mehko vez.
- Alojzij Gradnik / *SVETLE SAMOTE*, izbor pesmi, v platno vez.
- Jiří Wolker / *PRAVLJICE*, v platno vez.
- Vladimir Bartol / *LOPEZ*, drama, v platno vez.
- P. Ripson / *MARSOVE SKRIVNOSTI*, roman, v platno vez.
- Clara Viebig / *BABJA VAS*, roman, v platno vez.
- Al Jennings / *PESNIK IN BANDIT*, roman, v platno vez.
- H. R. Bernorff / *VOHUNI*, biografije, v platno vez.
- L. N. Tolstoj / *IZPOVED*, v platno vez.
- R. Kipling / *KNJIGA O DŽUNGLI*, vezano.
- Ivan Cankar / *GREŠNIK LENART*, vezano.
- Anatol France / *KUHINJA PRI KRALJICI GOSJI NOŽICI*, v pl. vez.
- F. M. Dostojevskij / *IDIJOT*, roman v štirih delih v platno vez. —
(Za enega naročnika pošljemo dva dela.)

Kdor pridobi dva naročnika, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v platno, ali dve izmed gori naštetih knjig ali pa:
Dr. Milan Vidmar / *MOJ POGLED NA SVET*.

Kdor pridobi tri naročnike, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v polusnje, ali pa tri izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi še več naročnikov, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj označenih knjig.

**Salda-konte, štrance, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

H R A N I L N I C A DRAVSKE BANOVINE

CELJE — LJUBLJANA — MARIBOR

OBRESTNA MERA
ZA VLOGE ZNAŠA

DO 5%

ZA VLOGE IN OBRESTI JAMČI
DRAVSKA BANOVINA Z VSEM
SVOJIM PREMOŽENJEM IN
VSO SVOJO DAVČNO MOČJO

KLIŠTJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

Eno najmonumentalnejših del svetovne literature je

WELLSOVA

SSVETOVNA **ZGODOVINA**

Ali ste se nanjo že naročili?

- Prvi zvezek je pravkar izšel pri naši založbi.
- Drugi zvezek izide junija, tretji novembra t. l.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI